

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Вікторія Герман
Софія Андрійченко

**ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ
В СТАРШІЙ ШКОЛІ**

Навчально-методичний посібник

Суми
СумДПУ імені А. С. Макаренка
2025

УДК 373.5.016:811.161.2'367]:004.031.42

Г38

Друкується згідно з рішенням вченої ради

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

(протокол № 6 від 27 січня 2025 року)

Рецензенти:

І. І. Харченко – доктор педагогічних наук, професор кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету;

В. А. Василенко – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ.

Герман В., Андрійченко С.

Г38 Інтерактивні технології на уроках української мови під час вивчення синтаксису в старшій школі : навчально-методичний посібник / Герман В., Андрійченко С. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2025. – 74 с.

ISBN 978-966-698-360-5

У навчально-методичному посібнику окреслено теоретичні засади інтерактивного навчання, проаналізовано нормативно-правову базу й підручники з української мови в аспекті можливостей інтерактивного навчання як засобу розвитку синтаксичних умінь і навичок учнів, подано комплекс вправ і завдань, що охоплюють царину методики навчання синтаксису української мови в старшій школі із застосуванням інтерактивних методів.

Адресовано науковцям, учителям, студентам, усім, хто цікавиться синтаксисом української мови та методикою його викладання.

ISBN 978-966-698-360-5

УДК 373.5.016:811.161.2'367]:004.031.42

© В. Герман, С. Андрійченко, 2025

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
--------------------	----------

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Сутність та аналіз поняття «інтерактивні технології», їх класифікація.....	6
1.2. Інтерактивні технології як засіб підвищення ефективності навчального процесу.....	12
1.3. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках української мови.....	18

РОЗДІЛ 2

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СИНТАКСИЧНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК УЧНІВ

2.1. Нормативно-правова база та підручники для 5-9 класів в аспекті інтерактивного навчання синтаксису.....	24
2.2. Аналіз підручників з української мови для 10-11 класів в аспекті інтерактивного навчання синтаксису.....	32
2.3. Аналіз рівня інтерактивності допоміжних засобів у формуванні синтаксичної компетентності учнів.	36

РОЗДІЛ 3

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ У СТАРШІЙ ШКОЛІ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ

3.1. Інтерактивні вправи на уроках української мови під час вивчення синтаксису в 10-11 класах.....	46
3.2. Результати практичного застосування інтерактивних вправ на уроках української мови під час вивчення синтаксису в старшій школі.....	52

ВИСНОВКИ	58
-----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
---	-----------

ДОДАТКИ	64
----------------------	-----------

Додаток А. Вправи з підручників української мови для 5-7 класів НУШ.....	64
Додаток Б. Вправи з підручників української мови для 10-11 класів	69

ВСТУП

Головною метою сучасної загальної середньої освіти є формування гармонійно розвиненої особистості, здатної критично мислити, творчо діяти, бути активним та успішним громадянином. Сьогодні система освіти в Україні зазнає суттєвих змін, що обумовлено низкою вагомих причин, зокрема новими навчальними потребами учнів. Нове покоління характеризується змінами в поведінці та сприйнятті інформації: здатністю ефективно сприймати лише невеликі обсяги інформації, низькою стійкістю уваги, потребою в постійних досягненнях та зворотному зв'язку під час освітнього процесу. Для того, щоб ефективно навчати сучасних дітей, потрібні нові підходи, які виходять за межі стандартних методів. Реалізація Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, концепції Нової української школи, що ґрунтуються на компетентнісному підході, вимагає від вчителя застосування інтерактивних методів навчання, оскільки воно забезпечує активну участь кожного учасника освітнього процесу та зможе вирішити проблему низької активності учнів на уроці.

Дослідженням та розвитком інтерактивних технологій активно займаються українські та іноземні вчені: С. Геннесі, О. Горошкіна, С. Кенвел, Т. Коваль, О. Павлик, Л. Пироженко, О. Пометун, С. Сисоєва та інші. Проте слід врахувати, що дослідження з даної проблеми почалися доволі недавно, тому багато аспектів цієї теми ще не висвітлено. Існує потреба у вивченні перспектив використання інтерактивного навчання у межах вивчення конкретних тем з української мови, а також розробці відповідних інтерактивних вправ, що власне обумовлює актуальність цієї розробки. Впровадження інтерактивних технологій під час навчання української мови досліджували методисти: З. Бакум, Л. Варзацька, Н. Голуб, Л. Кратасюк, Т. Окуневич, Н. Остапенко, М. Пентилюк, О. Романенко, Н. Солодюк, Г. Шелехова та інші. Усі вищезазначені вчені наголошують на необхідності впровадження інтерактивного навчання з метою удосконалення комунікативних навичок учня.

Синтаксис займає ключове місце у мовній освіті, адже саме він допомагає формувати мовленнєву компетентність у здобувачів освіти. Усі мовні одиниці (фонеми, морфеми, слова) функціонують у мові не самостійно, а лише у межах речень і текстів. Саме в синтаксисі вони набувають свого значення і допомагають досягти комунікативної мети. Тому виникає необхідність удосконалення методів викладання синтаксису на уроках української мови в загальноосвітніх навчальних закладах.

Мета дослідження – дослідити особливості та перспективи використання інтерактивних технологій на уроках української мови під час вивчення синтаксису в старшій школі.

Задля реалізації мети дослідження поставлено такі завдання: шляхом аналізу наукових джерел узагальнити та систематизувати теоретичні засади поняття «інтерактивні технології», визначити способи їх ефективного впровадження на уроках української мови, зокрема при вивченні синтаксису; проаналізувати нормативно-правову базу та підручники для 5-11 класів в аспекті визначеної теми; розробити комплекс інтерактивних вправ під час вивчення синтаксису для використання у старшій школі; провести аналіз ефективності застосування розробленого комплексу інтерактивних вправ.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Сутність та аналіз поняття «інтерактивні технології», їх класифікація

Сьогодні система освіти в Україні та в усьому світі перебуває в процесі значних змін. Вагомим поштовхом до трансформацій стала потреба сучасного суспільства у висококваліфікованих фахівцях, що володітимуть низкою важливих умінь: здатність критично мислити, вирішувати нестандартні ситуації, швидко пристосовуватися до зміни умов.

Перебудова системи освіти додатково ускладнюється зміною в сприйнятті інформації учнями. Для ефективного навчання сучасні діти потребують постійної комунікації з вчителем та однокласниками, отримання зворотного зв'язку. Для покращення сприйняття навчальний матеріал має подаватися дуже чітко та коротко, бажано з використанням елементів візуалізації, адже дітям цього покоління притаманне «кліпове мислення» [27].

Враховуючи зазначене вище, для успішних змін та задоволення суспільного запиту і потреб учнів, є недостатнім використання класичних підходів у навчанні. Ефективним рішенням зазначених проблем є використання інтерактивних технологій в освіті, оскільки сама її концепція передбачає створення умов, які дозволять максимально залучити кожного учасника освітнього процесу до активної діяльності.

Вперше поняття «*інтерактивна педагогіка*» впровадив німецький дослідник Ганс Фріц у 1975 році. Він визначив мету інтерактивного навчання, яка полягала у зміні та покращенні моделей поведінки його учасників.

Професорка О. І. Пометун визначає *інтерактивне навчання* як форму організації навчально-пізнавальної діяльності, що має на меті створення комфортних умов навчання, в яких кожен з учнів зможе відчути власну інтелектуальну спроможність та успішність. Тобто здобувач освіти не є пасивним слухачем та спостерігачем, а активно залучається до навчального процесу. Монографія О. І. Пометун «Енциклопедія інтерактивного навчання» є дійсно цінним ресурсом для педагогів, які прагнуть впроваджувати інтерактивні методи в навчальний процес. Авторка детально розглядає концепцію інтер-активного навчання. У книзі наведено різні педагогічні умови, які сприяють ефективному використанню інтерактивності, а також описано понад сто прийомів і методів, що допомагають створити позитивну атмосферу в класі, включаючи техніки для мотивації учнів, актуалізації знань, а також формування практичних навичок [46].

Враховуючи історію розвитку педагогічної науки, можна констатувати, що певні елементи, подібні до концепції інтерактивного навчання, використовувалися в педагогіці й раніше. Наприклад, на початку ХХ століття в Україні виникає колективний спосіб навчання, особливість якого полягає в тому, що заняття проводилися у формі діалогу учнів у парах, що вивчали різні теми, а потім почергово пояснювали свою тему напарнику. Учні взаємодіяли в парах, навчаючись один у одного, після чого склади пар змінювалися і процес навчання повторювався. З 1930-х років будь-які інновації в освіті припинилися. Навчання стало уніфікованим і зосередженим на заучуванні готових знань. Проте елементи інтерактивного навчання прослідковуємо пізніше у працях В. О. Сухомлинського та інших вчителів-новаторів 70-80-х років ХХ століття [25].

Слід зазначити, що вчені можуть дещо по-різному формулювати поняття «інтерактивного навчання» та інших суміжних понять. При цьому ключовим та незмінним у них залишається значення слова «інтерактивний».

Інтерактивний (з англ. «interact», «inter» – взаємний, «act» – діяти) – означає здатність до взаємодії, комунікації [24]. Отже, основною рисою «інтерактивності» є саме активна взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу, а також цілковита залученість кожного до діяльності.

Т. І. Кушнір пояснює інтерактивність як здатність до взаємодії у режимі бесіди, діалогу, дій, а Т. П. Мостіпака влучно порівнює інтерактивні технології з живою ниткою, що пов'язує вчителя з кожним учнем та учнів між собою [28; 37].

Отже, більшість педагогів визначають інтерактивне навчання як взаємонавчання, групову форму організації освітнього процесу із використанням активних групових методів навчання. При цьому вчитель виконує роль помічника, консультанта, організатора і є рівноправним суб'єктом навчання. Інтерактивність не допускає перевагу будь-якого учасника над іншим і обов'язково ґрунтується на досвіді та практичному застосуванні. У процесі такого навчання учень вчиться критично мислити, приймати обдумані рішення та розв'язувати складні проблеми.

Технологія інтерактивного навчання – це сукупність очікуваних результатів навчання, конкретних засобів та методів інтерактивного навчання, які здатні стимулювати процеси пізнання, а також низку розумових та навчальних процедур, необхідних для досягнення запланованих навчальних результатів [24].

Вперше класифікацію інтерактивних технологій запропонував Г. О. Сиротенко. Він виділив п'ять груп:

- кооперативне навчання: робота в парах, в малих групах, ротаційних трійках;
- технології навчання у грі;
- дискусія (метод «прес», «обери позицію»);

- метод проєктів;
- тренінгові методи навчання («метод кейсів», «мозковий штурм») [50].

Т. В. Сердюк пропонує свою класифікацію інтерактивних технологій та виокремлює наступні методи навчання: проблемно-пошукові, імітаційно-ігрові, інформаційні, дослідницькі.

С. О. Сисоєва виділяє такі форми та методи інтерактивного навчання: «Мозкова атака», метод «ділової гри», «круглого столу», евристична бесіда, презентації, дискусії, навчальні тренінги, конкурси практичних робіт з їхнім обговоренням, колективні вирішення творчих завдань, рольові ігри, моделювання певного виду діяльності або ситуацій, кейс-метод, метод «Дельфі», обговорення відеозаписів, проєктування й написання бізнес-планів, різних програм тощо.

За метою уроку та формами організації навчальної діяльності учнів дослідники О. І. Пометун та Л. В. Пироженко виділяють чотири основні групи технологій інтерактивного навчання:

- кооперативне навчання;
- колективно-групове навчання;
- ситуативне моделювання;
- опрацювання дискусійних питань [47, с. 27].

Кожна з названих груп має свої особливості та низку методів, що до неї належать. Вибір конкретної групи методів залежить безпосередньо від теми уроку та поставлених цілей.

Кооперативне навчання – група інтерактивних методів, що передбачає роботу учнів у командах задля досягнення спільної мети. Для ефективної реалізації кооперативного навчання потрібно дотримуватись таких умов:

- позитивна взаємозалежність (задля досягнення мети всі учні повинні покладатися один на одного);
- індивідуальна відповідальність (кожен учень у групі несе відповідальність за виконання своєї частини роботи і водночас за засвоєння всього навчального матеріалу);
- постійна взаємодія (незважаючи на те, що кожен учень має свою частину роботи, бажано виконувати певні етапи завдання спільно, під час обговорення, допомагаючи один одному);
- розвиток комунікативних навичок (учнів слід заохочувати до активного обговорення, взаємодії, пошуку та прийняття рішень);
- групове опрацювання та рефлексія (учні повинні вміти встановлювати групові цілі, аналізувати власні досягнення та недоліки) [59].

Прикладами методів колективного навчання є «Акваріум», «Карусель», «Два-чотири-всі разом» тощо.

Колективно-групове навчання – це група інтерактивних методів, що передбачає одночасну колективну роботу всіх учнів у класі. Особливо ефективним цей підхід є для швидкого одночасного опрацювання теоретичного матеріалу всім класом, а також для повторення раніше вивченого матеріалу [50].

Основними методами, що використовуються в колективно-груповому навчанні є «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Ажурна пилка», «Незакінчені речення» та інші.

Ситуативне моделювання – це група інтерактивних методів, в основі яких моделювання реальних ситуацій з метою розв'язання поставленої задачі. Такий підхід є ефективним за потреби дослідити проблему, що виникає під час реального процесу чи явища. Моделювання значно спрощує сприйняття завдяки безпосередньому відтворенню досліджуваного процесу [48]. У ході ситуативного моделювання використовують такі методи: рольова або імітаційна гра, «суд prose», драматизація.

Опрацювання дискусійних питань – це група інтерактивних методів, під час яких поставлена проблема вирішується шляхом дискусії. Навчальна дискусія буде найбільш ефективна, якщо її використовувати на етапі закріплення вивченого матеріалу. Такий підхід допоможе не лише ефективно засвоїти матеріал, а й сформулювати власне ставлення до певної проблеми [32]. Для опрацювання дискусійних питань використовуються такі методи: дискусія, дебати, «ПРЕС», «Займи позицію» тощо.

С. Красномоєць та В. Іова виокремлюють наступні підходи до класифікації інтерактивних методів:

- інтеракції визначаються як ділові (дидактичні) ігри;
- інтерактив подібний до занять нестандартної форми;
- до інтеракції належать тренінгові заняття;
- інтерактивні методи класифікуються за ознакою «імітація» – «не імітація» [23].

На основі цих підходів В. Мельник пропонує такі класифікації інтерактивних методів навчання:

- превентивні інтеракції (репетиція, розподіл ролей, тренінг, консультація);
- імітаційні інтеракції (інсценування, ділові ігри, диспут, психодрама, «мозковий штурм», дебати, колективне або групове проєктування);
- неімітаційні інтеракції (проблемна лекція, круглий стіл, практикум, семінар, конференція) [31].

Проте інтерактивні методи важко класифікувати, адже більшість із них є складним переплетінням кількох прийомів. Застосування того чи іншого методу залежить від багатьох чинників: цілі заняття, рівня досвіду учнів та педагога, потреб та інтересів учасників освітнього процесу.

Дехто помилково вважає поняття «технологія» і «метод» тотожними. Метод – це набір способів, прийомів, засобів, які дозволяють втілити конкретні завдання. Він має містити наступні ознаки: чіткість, обґрунтованість, продуктивність. Натомість технологія може ґрунтуватися на кількох і навіть багатьох методах. Технологічний підхід передбачає гнучкість та здатність обирати різні методи для досягнення поставлених цілей. Якщо один метод не дає бажаних результатів, технологічність дозволяє шукати інші варіанти, що робить процес навчання багатогранним і ефективним. Інтерактивність, що ґрунтується на взаємодії та активній участі учнів, додає складність в методичне планування, але одночасно робить його більш мотивованим, креативним і захоплюючим для здобувачів освіти, особливо під час вивчення мови. Коли метод перевірений на практиці і довів свою ефективність, його можна назвати «технологією». Це означає, що вона є основою, на якій будуються різні методи. Для того, щоб технологія була міцною і ефективною, методи повинні бути впорядковані і зв'язані між собою в певній послідовності.

Бачимо, що чітке формулювання поняття «інтерактивні технології» та всіх суміжних понять на сьогодні відсутні, проте всі науковці сходяться на думці, що вони обов'язково мають передбачати залучення всіх учасників навчального процесу до активної взаємодії. Вважаємо, що *технологія інтерактивного навчання* – це такий спосіб організації освітнього процесу, який передбачає активну участь у ньому кожного учасника. Інтерактивне навчання робить неможливим «пасивне» сприйняття інформації на уроці, оскільки кожному учню надається певний обсяг роботи, який має бути виконано.

Пропонуємо детальніше розглянути найпоширеніші методи інтерактивного навчання.

Метод «Мозкова атака» – це техніка генерації ідей, яка використовується для вирішення проблем. Суть методу полягає в тому, що група людей обмінюється думками, ідеями та пропозиціями. Цей метод групового навчання набагато ефективніший, адже дає можливість за короткий час зібрати максимальну кількість різноманітних ідей. При цьому важливо чітко дотримуватися правил: не критикувати запропоновані ідеї, схвалювати припущення кожного учасника, давати правильні підказки.

Метод «Групування» (кластер, асоціативний куш) – це схематичне зображення інформації, де показані всі можливі зв'язки між основними

смысловими одиницями. Вчитель визначає одне слово, яке пов'язане з темою уроку, пропонує учням занотувати свої думки та асоціації у вигляді слів або фраз. Потім результати міркувань обговорюються й записуються у вигляді своєрідного грона. Такий метод стимулює критичне та асоціативне мислення учнів, допомагає структурувати та узагальнити навчальний матеріал.

Метод «ПРЕС» цікавий тим, що допомагає вирішити суперечливі питання та вчить учнів чітко аргументувати свою позицію з проблеми, що обговорюється. Він проводиться в чотири етапи: позиція (Я вважаю, що...), обґрунтування (...тому, що...), приклад (...наприклад...), висновки (Отже...).

Метод «Карусель» дає можливість ефективно залучити до активної роботи всіх учасників освітнього процесу до обговорення дискусійних питань. Діти утворюють два кільця: внутрішнє та зовнішнє. У внутрішньому кільці учні сидять нерухомо, а в зовнішньому – через кожні 30 секунд змінюються. Заздалегідь на картках вчитель готує питання з теми, діти переміщаються по колу і, відповідаючи на запитання товариша, отримують картку.

Кейс-метод розвиває в учнів організаторські здібності, вміння творчо мислити, виділяти головне та другорядне. Його особливість полягає у створенні проблемної ситуації, яка може базуватися як на реальних фактах із життя, так і змодельованих. Учні мають дослідити ситуацію, розібратися в суті проблеми, запропонувати можливі рішення та вибрати найкращі з них.

Проектна робота – це особлива форма розумової діяльності учнів, що передбачає самостійний пошук інформації, її творче опрацювання та представлення конкретного продукту. Цей метод спонукає учнів до креативності, розвиває їх пізнавальні та творчі навички, критичне мислення, уміння працювати самостійно, знаходити інформацію з різних джерел, проводити дослідницьку роботу. Розрізняють наступні види проектів: дослідницький, інформаційний, творчий, рольовий та практично-орієнтований.

Ділова гра використовується під час вивчення та закріплення нового матеріалу. Сприяє розвитку творчих здібностей та дає можливість зрозуміти навчальний матеріал з різних сторін. Незалежно від різновидів уроку-ділової гри (урок-«Еврика», урок-турнір, прес-конференція, урок-змагання, урок-спектакль, урок-аукціон, урок-«КВК» та ін.), важливо чітко формулювати тему, визначити цілі та завдання, розробити оптимальний зміст, розподілити ролі та обов'язки учасників. Крім того, необхідно забезпечити всі умови для проведення гри – від обладнання та наочності до оформлення приміщення. Успіх ділової гри залежить від тісної взаємодії учнів під час виконання своїх ролей. Підготовка ділової гри передбачає певний фундамент теоретичних знань, практичних вмінь та навичок учнів з теми гри; підготовку «активних» і «пасивних» учасників гри.

Варто підкреслити, що ігри є одним з найефективніших методів навчання мови, адже вони не лише сприяють розвитку мовлення та формуванню комунікативних навичок в різних ситуаціях, але й підвищують інтерес учнів до вивчення української мови. Вчитель у грі може виконувати різні ролі: бути учасником гри, її керівником або режисером, стороннім спостерігачем. Ігрова модель навчання реалізовує не лише основні дидактичні цілі, а й інші завдання: розвиває творчу уяву, навички співпраці в учнівському колективі, дає можливість для висловлення своїх думок.

Метод «Мікрофон» часто використовується в групових заняттях, семінарах та тренінгах. Він сприяє активному залученню учасників до обговорення теми, стимулює їхню активність і дозволяє кожному висловити свою думку швидко, по черзі, відповідаючи на запитання.

Метод «Ажурна пилка» дає змогу учням опрацювати великий обсяг інформації за короткий час. Його рекомендується використовувати під час читання тексту або працюючи над груповим дослідженням. Учасники залучаються до активної взаємодопомоги, співробітництва та толерантності і працюють за принципом «вчимося – навчаючи». Перед застосуванням методу вчителю необхідно завчасно підготувати завдання для учнів. Спочатку педагог об'єднує учнів у звичайні «домашні» групи по чотири або п'ять осіб із різними здібностями та інтересами. Ці групи повинні працювати в такому складі протягом кількох тижнів, виконуючи спільно завдання. Потім учитель дає запитання для вивчення й об'єднує учнів в експертні групи, де вони готуються до того, щоб навчати інших. Далі повертаються в «домашні» групи та обговорюють вже там ці питання. Поки учні працюють в експертних групах, учитель повинен допомагати та надавати необхідні пояснення.

Отже, існує велика кількість цікавих інтерактивних методів навчання. На сьогодні інтерактивні технології набувають все більшої популярності при вивченні практично усіх шкільних дисциплін, зокрема й української мови. Але успіх засвоєння знань та їх практичне використання залежатиме від грамотно й ґрунтовно побудованого уроку.

1.2. Інтерактивні технології як засіб підвищення ефективності навчального процесу

Інтерактивні технології набули поширення в американських школах наприкінці ХХ ст. Національний тренінговий центр провів дослідження, яке показало, що таке навчання значно підвищує процес засвоєння матеріалу, бо має вплив не лише на свідомість учня, а й на його волю та почуття. Дані досліджень представили у вигляді схеми «Піраміда навчання» (див. рис.1.1.):

Рис. 1.1. «Піраміда навчання»

Ця схема доводить, що використовуючи лише слухову та зорову пам'ять, учні не зможуть досягнути повного засвоєння навчального матеріалу. Найбільші результати можна отримати лише за умов інтерактивного навчання. Ще Конфуцій зазначав: «Те, що я чую, я забуваю; те, що я бачу, я пам'ятаю; те, що я роблю, я розумію». Ці слова філософа доводять необхідність використання інтерактивних методів навчання.

Інтерактивна модель навчання значною мірою відрізняється від класичної, особливо ступенем залученості учнів у процес навчання, що обумовлює відмінності в їх застосуванні. У класичній моделі навчання учні, зазвичай, проявляють низьку активність; більшість завдань, які доводиться виконувати, є репродуктивними. Такий підхід доволі легко реалізувати, проте його ефективність досить низька. Інтерактивна модель передбачає максимальне залучення всіх учнів до діяльності на уроці, що значно підвищує ефективність засвоєння знань, але це вимагає від учителя значно довшої та ретельнішої підготовки до заняття. Якщо підготовка до інтерактивного уроку буде недостатньою, то ефективність такого уроку, вірогідно, буде значно нижчою, ніж у класичного.

Постановка мети уроку перед дітьми є важливою відмінністю інтерактивної форми роботи від традиційної. У традиційній технології - однакова мета для кожного учня, що основана на конкуренції, змаганні. Натомість в інтерактивній, на думку О. І. Пометун, – спільна мета, задля досягнення якої учням треба об'єднатися, розподілити обов'язки, співпрацювати, бути командою.

О. І. Пометун подає наступну структуру уроку із використанням інтерактивних технологій:

– *мотивація* (психологічно готує дитину до сприйняття нової теми, фокусує її увагу на важливій інформації, викликає інтерес, мотивує до вирішення певних проблем, робить процес навчання більш ефективним, усвідомленим). Ця частина уроку має тривати приблизно 3-5 хвилин. На даному етапі вчитель може використати бесіду, коротку розповідь, ілюстративний матеріал, інтерактивну вправу (наприклад, «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Незакінчене речення» тощо).

– *оголошення теми й очікуваних результатів*. Цей етап дає змогу учням зрозуміти зміст діяльності, зосередитися на цілях уроку та спланувати свої подальші дії, тому тема та очікувані результати мають бути чітко визначені вчителем.

– *надання необхідної інформації для розв'язання завдань*. Цей компонент уроку передбачає надання учням інформації, яку вони могли б використати під час виконання практичних завдань. Учитель може використати міні-лекцію, відео, презентацію, роздатковий матеріал тощо. Інколи можна дати інформацію учням завчасно, щоб вони ознайомились вдома. Це зекономить вчителю час на уроці.

– *власне виконання інтерактивних завдань*. Даний етап є основним, адже саме на ньому відбувається засвоєння учнями навчального матеріалу та досягається результат уроку. Виконання інтерактивних вправ має займати близько 20-25 хвилин. Вчитель проводить попередній інструктаж, повідомляючи про мету, правила, послідовність виконання вправи. Потім об'єднує дітей у групи та розподіляє між ними ролі. Далі відбувається самостійне виконання завдань, під час якого вчитель лише допомагає та контролює хід роботи. Заключний етап – демонстрація своїх результатів.

– *підсумки уроку та оцінювання результатів*. Ця частина уроку необхідна для того, щоб учні усвідомили зміст виконаної роботи, зробили певні висновки, порівняли свої результати з очікуваними, проаналізували помилки, зрозуміли, над чим потрібно ще попрацювати та які навички вдосконалити [47].

Для ефективного використання інтерактивної моделі навчання на уроках дослідники радять дотримуватися основних принципів її впровадження:

– принцип діяльності – учні мають досліджувати, спираючись на наявні знання та досвід;

– принцип відкритості – поставлені проблеми повинні мати рішення, що виходять за межі досліджуваного питання;

– свобода вибору – учням надається право вибору форм досягнення поставленої мети, а також право на висловлення власної точки зору з певної проблеми;

– принцип активності – передбачає активну участь та взаємодію всіх учасників навчального процесу для вирішення поставлених задач;

– зворотний зв'язок – контроль за процесом уроку, збір зворотного зв'язку, підбиття підсумків та рефлексія;

– принцип довіри в спілкуванні – груповий простір на уроці організовується так, що учень та вчитель розташовані обличчям одне до одного, що допомагає змінити стереотипне уявлення про роль вчителя;

– принцип рівності позицій – вчитель не нав'язує свою думку учням, а працює разом з ними; натомість учень може відчувати себе у ролі лідера та організатора;

– принцип експериментування – учні активно шукають нові ідеї та шляхи розв'язання завдань. Цей принцип є важливим для використання в реальному житті та поштовхом до розвитку творчої особистості [57].

Крім дотримання зазначених принципів, для ефективного проведення інтерактивного уроку вчителю необхідно координувати весь процес, бо оскільки такий урок складний у реалізації. По-перше, необхідно провести детальний інструктаж, відповідно до конкретного методу, що буде використаний на уроці, впевнившись у тому, що всі учні зрозуміли поставлену перед ними задачу. По-друге, потрібно контролювати залученість учнів до діяльності та слідкувати, щоб ніхто з учнів не переходив у «пасивний» режим. Крім цього, доцільно буде розширити інструктаж та допомагати учням під час уроку у випадках, коли інтерактивні методи в конкретному класі застосовуються вперше.

Використовуючи інтерактивні методи навчання, вчитель перестає бути головним, він лише спрямовує процес, коригує його, завчасно продумує завдання, запитання чи зміст дискусій в групах, роз'яснює, контролює час і порядок виконання запланованої роботи. Учителю слід постійно самому навчатися та вдосконалюватися, не зупиняючись у своїй творчій діяльності, освоювати нові методи та прийоми. Щоб знайти та надати учням необхідний матеріал, педагог повинен бути дослідником, впроваджувати власні методики, сформовані на основі досвіду. Важливо, щоб педагог усвідомлював, що інноваційні процеси прогресивно впливають на розвиток освіти та виховання, що, в свою чергу, сприяє формуванню особистостей, які якісно працюватимуть на майбутнє країни.

Саме від вчителя залежить ефективність використання інтерактивних технологій. Педагог має не зловживати великою кількістю інтерактивних вправ, а використати одну - дві; давати час дітям для обмірковування завдання, щоб вони сприйняли його не тільки як гру, а серйозно; обов'язково здійснювати обговорення та підводити підсумки інтерактивного завдання.

У разі належної підготовки та дотримання всіх принципів інтерактивного навчання можна значно підвищити ефективність освітнього процесу. Крім цього, вчителю варто врахувати вікові, індивідуальні (темперамент, пам'ять, увага, уява, розвиток мислення та мовлення), психологічні, фізіологічні особливості кожного учня, адже так значно підвищиться ефективність роботи з інтерактивними методами навчання. Реалії сьогодення, а саме повномасштабна війна, негативно впливають на психоемоційний стан учнів. Тому на кожному уроці педагогу варто звертати увагу на емоційний стан учнів, їхні страхи та переживання, виявляти проблеми й труднощі, використовуючи різні методи діагностики та будувати своє заняття з урахуванням цих аспектів. Адже важкий психологічний стан учнів заважатиме повноцінному сприйняттю навчального матеріалу.

Інтерактивні методи дозволяють інтенсифікувати та оптимізувати навчальний процес. Н. Лалак зазначає, що основними перевагами інтерактивного навчання є те, що учні набувають низки важливих умінь:

- аналізувати інформацію, використовувати творчий підхід під час освоєння навчального матеріалу як наслідок підвищення ефективності засвоєння знань;
- формулювання власної думки, вміння її коректно виражати;
- уміння доводити власну думку, підкріплювати її відповідними аргументами, дискутувати;
- уміння вислухати думку інших людей, ставитися до неї з повагою, навіть якщо вона відрізняється від власної;
- моделювання різноманітних життєвих ситуацій, розширення власного досвіду поведінки в суспільстві за рахунок цього;
- уміння до побудови конструктивних відносин всередині групи, визначення власного місця в групі, уникнення та вирішення конфліктів, пошуку компромісів та прагнення до діалогу;
- спільний пошук вирішення проблеми;
- розвиток навичок самостійної роботи, проєктів, творчих робіт;
- уміння планувати свої дії, формувати стратегію досягнення поставленої мети [14; 29].
- Ураховуючи все перелічене, можна стверджувати, що модель інтерактивного навчання є досить ефективною, а також дозволяє, окрім засвоєння знань, розвивати в учнів важливі компетентності. Проте, як і будь-яка модель, має свої недоліки. Серед основних недоліків інтерактивних технологій навчання дослідники виділяють такі:
- інтерактивні методи погано підходять для засвоєння невеликого за обсягом матеріалу, оскільки потребують значних витрат часу;

- кожен інтерактивний метод потрібно попередньо розібрати, проінструктувати учнів, ознайомити їх з порядком проведення та чітко пояснити завдання та вимоги, які перед ними поставлено;
- при використанні інтерактивних технологій складніше контролювати обсяг та ступінь вивчення матеріалу;
- отримані результати роботи значно важче передбачити, ніж при використанні класичної моделі навчання;
- відносна «свобода», яку мають учні на інтерактивному занятті, може викликати проблеми з дисципліною;
- оскільки інтерактивний підхід в освіті почав застосовуватися доволі недавно, кількість наявних методичних розробок незначна [52; 53; 54].

Звертаючи увагу на ці недоліки, необхідно зазначити, що використання інтерактивних технологій не має бути хаотичним, воно вимагає системного підходу та підготовки педагога. Клас, в якому впроваджується інтерактивне навчання, повинен мати певний рівень підготовки та дисципліни. Якщо цього не врахувати, то інтерактивне навчання може дати протилежний ефект та, навпаки, знизити рівень навчальних досягнень класу.

Окрім зазначеного вище, одним зі способів підвищення ефективності використання інтерактивних технологій на уроках є їх поєднання із засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Застосування мультимедіа на уроках сприяють більш глибокому розумінню навчального матеріалу, адже задіяне образне сприйняття, що посилює емоційний вплив на учня. Використання інтерактивної дошки, мультимедійного проектора, комп'ютера реалізує один із важливих принципів навчання – наочність. Вони дадуть змогу спростити пояснення, організацію та проведення уроків з використанням інтерактивних методів [49]. Наприклад, для пояснення учням певної теми можна оформити інструкцію з використанням мультимедійної презентації зі схемами, анімаціями, звуковими ефектами, ілюстраціями, відео та короткими інструкціями по проведенню. Крім цього, на окремих слайдах можна розмістити завдання для кожного учня або команди, якщо певний метод передбачає об'єднання в групи. Також можна використати різні застосунки-рандомайзери для швидкого розподілення ролей між учнями (Classroomscreen, Random, Wheelofnames). Усе це допоможе значно заощадити час, що є доволі корисним, оскільки переважна більшість інтерактивних методів займає дуже багато часу.

Вважаємо, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у цьому випадку лише доповнює інтерактивні методи, при цьому самі ІКТ безпосередньо не несуть у собі інтерактивної складової. Тобто використання мультимедійної презентації на уроці ще не перетворює його на інтерактивний.

Отже, інтерактивна модель навчання загалом є значно ефективнішою за класичну. Вона дає змогу інтенсифікувати навчальний процес та підвищити його ефективність. Крім цього, розвиває в учнів творчість, фантазію, вміння працювати в команді, аналізувати, формувати та висловлювати власну думку, дискувати тощо. Лідерство, вміння комунікувати, співпрацювати та вирішувати проблеми – це важливі навички в сучасному житті. При цьому для ефективного впровадження інтерактивні методи потребують дотримання низки вимог, а також підготовки як вчителя, так і учнів. Якщо цього не зробити, то результативність інтерактивного навчання буде значно нижчою, аніж у випадку використання класичної моделі.

1.3. Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках української мови

Вивчення української мови має важливе значення, адже не тільки розвиває комунікативні навички, але й виховує в особистості моральні, етичні та громадянські цінності. Українська мова сприяє формуванню національної свідомості учнів і відповідальності за збереження та передачу культурної спадщини нашого народу майбутнім поколінням.

Головними нормативними документами, що визначають напрямки мовної освіти, є «Державний стандарт базової середньої освіти» (2020) та Концепція «Нова українська школа» (2016). У них зазначені такі ключові мовні компетентності:

- вільне володіння державною мовою;
- вміння усно й письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти;
- відчуття краси слова;
- любов до читання;
- усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження;
- готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях [26].

У нормативних документах та чинних програмах акцентується увага на впровадженні інтерактивних технологій навчання. Нова українська школа заснована на принципах «педагогіки партнерства», яка ґрунтується на повазі до особистості кожного учня, діалозі та спільній діяльності. Щоб здійснити ці принципи в освітньому процесі, особливо на уроках української мови, важливо використовувати методи та технології, які заохочують активну участь учнів. Інтерактивні технології навчання вже успішно впроваджуються в школах і

допомагають створити більш динамічне та захоплююче навчальне середовище. Паралельно з цим відбувається і оновлення методичної науки, що передбачає зміну форм та методів навчання української мови.

Не дивлячись на те, що загальна концепція інтерактивного навчання є незмінною, незалежно від дисципліни, кожен навчальний предмет має свої особливості при використанні інтерактивних технологій на уроках.

Для уроків української мови О. М. Горошкіна виділяє такі характерні ознаки у використанні інтерактивних методів навчання:

- інтерактивні методи навчання відіграють роль одного з ключових засобів навчання на сучасних уроках української мови;
- в інтерактивних методах наявний вагомий потенціал для формування в учнів мовної, комунікативної та соціокультурної компетентності;
- інтерактивні методи підвищують ефективність учнів під час вивчення, узагальнення та систематизації знань
- інтерактивні методи спонукають учнів до самостійності та креативності в процесі оволодіння новими знаннями [15].

Професорка Г. П'ятакова вказує наступні ознаки:

- навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учасників;
- це взаємонавчання, де учень і викладач – рівноправні суб'єкти навчання;
- інтерактивне навчання передбачає використання ролевих ігор, моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблем через аналіз обставин;
- інтерактивне навчання найкраще сприяє виробленню цінностей, формуванню навичок та вмінь у спілкуванні, створенню атмосфери співпраці;
- це навчання допомагає розвинути лідерські якості [44].

Зазначені особливості свідчать про вагому роль інтерактивних методів навчання на уроках української мови. Вони можуть значно підвищити ефективність уроків. При цьому варто враховувати, що для отримання позитивного результату використання інтерактивних методів має бути нормованим. Використовувати їх на кожному уроці не доцільно, оскільки не завжди витрати часу на їх проведення та організацію відповідають обсягу засвоєного матеріалу.

Для вчителів-словесників інтерактивні технології є особливо корисними та цікавими, адже сучасне мовознавство і педагогіка наголошують на діалозі між учнем та вчителем. Учні мають здобувати якісні, сучасні знання та сприймати рідну мову як головну цінність нашої держави.

Ураховуючи особливості шкільної навчальної програми з української мови, найбільш вживаними та ефективними є кооперативні та колективно-групові

інтерактивні методи. Ситуативне моделювання та опрацювання дискусійних питань використовують рідше, оскільки їх складніше поєднати з навчальними темами з цієї дисципліни. Ситуативні вправи є більш дієві за звичайні навчальні, адже стимулюють мовленнєву творчість і дають можливість усвідомлено опрацювати тему уроку. Цікавими є такі ситуативно-моделюючі завдання: привітання, комплімент, заперечення, ввічлива відмова, попередження й нагадування, інтерв'ю, оголошення, реклама.

Найбільш поширеними методами, які використовують в школах на уроках української мови, є:

1) «мозковий штурм» – метод, що передбачає вирішення проблемного питання шляхом активної генерації максимальної кількості можливих шляхів вирішення проблеми;

2) «броунівський рух» – метод, у ході якого учні вільно пересуваються класом, при цьому шукають відсутні дані для відповіді на поставлене питання;

3) «акваріум» – учні об'єднуються в групи 3-5 людей та по черзі виконують роль «акторів» і «глядачів». «Актори» розміщуються в центрі класу та залежно від отриманого завдання виконують певні дії: проводять обговорення, розігрують діалог тощо. «Глядачі» спостерігають за процесом та роблять замітки, після закінчення виступу проводять його обговорення, потім групу змінюють;

4) складання «сенкану» («сінквейну») – учні складають неримований вірш з 5 рядків за певною структурою, для узагальнення певної інформації;

5) «фішбоун» – метод, що є словесним варіантом ментальної карти, де ключовим завданням є розміщення слів у певній логічній послідовності [30; 58].

Елементи інтерактивну можна поєднати з традиційними вправами. Наприклад, застосування звичайного орфографічного тренажеру можна зробити більш цікавим для учнів. Розглядаючи тему «Правопис префіксів пре-, при-, прі-», діти розподіляють слова у відповідні колонки, а потім сусід по парті перевіряє це завдання. Діти таким чином змінюють свої ролі, перебуваючи у постійній взаємодії з напарником. Потім цим парам вчитель може дати завдання скласти есе на певну тему, використовуючи слова з вивченими орфограмами. Це допоможе не лише кращому засвоєнню орфографічних правил, а й сформує навички командної роботи, навчить відповідальності. Також учні зможуть проявити свою фантазію та уяву. Цей метод роботи можна застосувати і під час вивчення інших тем (наприклад, «Правопис ненаголошених е,и», «Велика буква та лапки у власних назвах», «Правопис складних слів», «Правопис префіксів з-, с-» тощо).

Інтерактивні методи варто використовувати на всіх етапах уроку української мови.

Для ознайомлення з поняттями та при актуалізації знань на початковому етапі уроку варто застосовувати фронтальні форми роботи. Учні вчаться порівнювати, спостерігати, зіставляти мовні явища.

На етапі закріплення, корекції, контролю, узагальнення вчитель розширює уявлення учнів про лексичне значення слова, його граматичні ознаки, синтаксичну роль, розвиває вміння добирати мовні засоби та користуватися ними у власному мовленні. Застосовуючи парну та групову форми робіт, педагог навчає учнів розв'язувати проблеми, робити спільні висновки. Працюючи в групі, діти не лише навчаються самі, а й вчать інших, обмінюються інформацією, висловлюють свої думки, беруть участь у діалозі. Така робота ґрунтується на принципах рівноправності.

Під час застосування мовних знань розвиваємо вміння створювати тексти різних типів. Шукаючи інформацію в різних джерелах об'єднуємо учнів в групи за інтересами: редактори, філологи, актори, коректори тощо. Працюючи самостійно, діти досягають бажаного результату для всієї групи.

Учні розвивають мислення й уяву, перебуваючи в атмосфері постійних шукань та новизни, розвивають свої комунікативні навички, проявляють творчі здібності, стають дослідниками. Урок української мови стає місцем, де учень може реалізувати себе (створити поезію, казку, мовне есе, лінгвістичну гру, кросворд, тестові завдання, відео, презентацію, фотоколаж, власну газету тощо).

Такі форми та методи навчання надають можливість проявити себе не тільки учню, а й вчителю. Але лише застосовуючи інтерактивність комплексно, систематично та поступово у навчальному процесі можна досягти бажаних результатів. Окрім цього, впровадження інтерактивних методів допомагає вчителю приділити увагу кожному учню, зняти нервові напруження в колективі, переключитись з однієї форми діяльності на іншу, зосередити увагу на головних завданнях уроку.

Уроки української мови треба будувати так, щоб кожен вид роботи був доцільним, виконував свою роль для успішного оволодіння учнями як діалогічним, так і монологічним мовленням, сприяв формуванню культури мовлення і спілкування.

Ключове місце у мовній освіті займає синтаксис, який вивчає слово-сполучення, речення та способи зв'язку слів у них. Вивчення цього розділу є базою для набуття знань, умінь і навичок, необхідних для успішного оволодіння мовою. Адже працюючи з реченням і текстом учні практично засвоюють знання з лексики, морфології, словотвору і фразеології, а це, відповідно, розвиває їхні комунікативні здібності. Вивчаючи синтаксис, діти засвоюють норми літературної мови, розвивають логічне мислення, правильне мовлення та навички виразного читання, підвищують пунктуаційну грамотність [7].

Традиційне вивчення синтаксису, лише ознайомлює учнів із синтаксичною структурою та не дає отримати ефективних результатів. Тому сучасні уроки потребують впровадження інноваційних та інтерактивних технологій навчання. Програма української мови передбачає реалізацію наступних цілей:

- вчити учнів творчо сприймати та розуміти систему української мови;
- ознайомити з особливостями синтаксису сучасної української мови і його роллю у мовленні;
- сформувати в учнів наукове уявлення про синтаксис української мови;
- працювати над складними і проблемними питаннями синтаксичної науки;
- вчити аналізувати синтаксичні явища.

Сучасний підхід до вивчення синтаксису має ґрунтуватися на комунікативному принципі, адже саме синтаксис відповідає за вираження думок та почуттів. Тому необхідно впроваджувати такі нові технології, які сприятимуть кращому розумінню синтаксичного аналізу, тим самим забезпечуючи міцний зв'язок з іншими розділами науки про мову, що в сукупності удосконалюватиме комунікативні навички учнів. Таким ефективним інструментом є використання інтерактивних вправ на уроках вивчення синтаксису.

Отже, одним із найважливіших для формування мовної особистості, але водночас і найскладнішим розділом мовознавства є синтаксис, тому його вивчення потребує інтерактивного підходу. Основними особливостями інтерактивних технологій навчання на уроках української мови є те, що вони допомагають сформувати в учнів мовну, комунікативну та соціокультурну компетентності, а також підвищити ефективність засвоєння знань. Шляхом правильного вибору методів, прийомів, видів навчальної діяльності та вдалого поєднання традиційних та інтерактивних педагогічних технологій, можна досягти високих результатів сформованості мовної особистості учня.

Таким чином, на основі аналізу робіт вітчизняних та зарубіжних учених нами узагальнено поняття інтерактивних технологій навчання, подано їх класифікацію та суть, визначено переваги використання інтерактивних технологій, а також їх недоліки. Встановлено особливості реалізації інтерактивних технологій на уроках української мови.

У ході дослідження ми дійшли висновку, що використання інтерактивних технологій є відносно новою, проте перспективною тенденцією в освіті.

Чітке формулювання поняття «інтерактивних технологій» та всіх суміжних понять на сьогодні відсутні, проте всі науковці сходяться на думці про те, що вони обов'язково мають передбачати залучення всіх учасників навчального процесу до активної взаємодії. Вважаємо, що *технологія інтерактивного навчання* – це такий спосіб організації освітнього процесу, який передбачає

активну участь у ньому кожного учасника. Інтерактивне навчання робить неможливим «пасивне» сприйняття інформації на уроці, оскільки кожному учню надається певний обсяг роботи, який має бути виконано.

Інтерактивна модель навчання є більш ефективною за класичну. Вона дає змогу швидко опанувати значні обсяги інформації, а також паралельно розвивати мовленнєву, комунікативну та соціокультурну компетентності в учнів. Синтаксис як важлива складова мовознавства особливо потребує інтерактивного підходу, адже він є базою, на якому ґрунтуються ключові знання, уміння й навички учнів. Інтерактивне навчання може стати запорукою виховання та навчання фахівців, які будуть відповідати сучасним суспільним вимогам. Проте необхідно враховувати, що інтерактивне навчання є доволі складним у реалізації. Воно вимагає дотримання ряду умов, а також належної підготовки вчителя та учнів для ефективною реалізації.

РОЗДІЛ 2

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СИНТАКСИЧНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК УЧНІВ

2.1. Нормативно-правова база та підручники для 5-9 класів в аспекті інтерактивного навчання синтаксису

Важливим етапом, що передує розробці інтерактивних вправ та впровадженню інтерактивних методів навчання на уроці, є аналіз актуальної нормативно-правової бази та чинних підручників.

Нормативно-правових актів, що затверджують обов'язковість застосування інтерактивних технологій під час навчального процесу в закладах середньої освіти, немає. Причиною цього є те, що жоден з підходів в освіті не є універсальним, адже має як сильні, так і слабкі сторони, особливості реалізації, й інтерактивне навчання не є винятком. Отже, суворих вимог щодо використання певної моделі навчання, на нашу думку, не може бути.

Основними документами, що визначають мету, структуру і зміст навчання української мови, є Концепція мовної освіти в Україні, що базується на основних положеннях Конституції України, Законів України «Про освіту», Державного стандарту базової середньої освіти, Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті.

Право на використання інтерактивної моделі навчання є одним з ключових принципів, що зазначено в статті 6 Закону «Про освіту», а саме – принцип академічної свободи. Він передбачає право учасника освітнього процесу на самостійне та незалежне ведення педагогічної, наукової та інноваційної діяльності, якщо така діяльність реалізується на засадах свободи слова, думки та творчості, а також не суперечить чинному законодавству [22].

Вивчення української мови у 5-9 класах здійснюється за чинною програмою «Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 № 804). У цій програмі зазначено 10 основних компетентностей, які мають реалізовуватися на уроках української мови [40].

За умови правильного застосування, інтерактивна модель навчання, здатна доволі ефективно сформувати всі 10 компетентностей, а найбільший результат від її застосування матимуть, на нашу думку, такі:

- спілкування державною мовою – ключова компетентність, що формується на уроках української мови, ефективність якої посилюється з використанням

інтерактивних методів навчання, оскільки вони передбачають інтенсивну комунікацію між учнями;

- інформаційно-цифрова компетентність – реалізується за рахунок можливості ефективного поєднання інтерактивних технологій із засобами ІКТ;
- уміння вчитися впродовж життя – ця компетентність утілюється завдяки потребі учнів під час інтерактивного навчання активно залучатись до діяльності та шукати рішення проблеми, часто нестандартні. Також, інтерактивні технології сприяють розвитку в учнів вміння цілепокладання;
- соціальні та громадянські компетентності – основною мірою розвиваються за рахунок необхідності активно спілкуватися, працювати на спільний результат, вирішувати конфлікти та шукати компроміси під час інтерактивного навчання;
- підприємливість – ця компетентність може бути ефективно сформована, за умови вдалого підбору інтерактивного методу, наприклад, при застосуванні методу «Рольова гра».

Отже, інтерактивне навчання може значно підвищити ефективність формування компетентностей в учнів.

Педагоги, які реалізують НУШ у 5-9 класах, можуть обирати модельні програми, які створюються на основі Державного стандарту. У них зазначено послідовність очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета, різновиди навчальної діяльності. Міністерство освіти та науки України пропонує такі модельні навчальні програми з української мови:

- Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.) [33];
- Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Попова Т. Д., Плівачук К. В.) [34];
- Модельна навчальна програма «Українська мова. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.) [35];
- Модельна навчальна програма «Українська мова. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.) [36].

Позитивним моментом є те, що авторські колективи, які працювали над модельними програмами з української мови для 5-6 класів, продовжили роботу над програмами для 7-9 класів у такому ж складі. Отже, мовна та мовленнєва лінії, що розпочалися в адаптаційному періоді базової середньої школи продовжують послідовно реалізовуватися в програмах наступних класів.

На основі модельних програм з української мови, вчителі створюють власні навчальні програми, де конкретизують очікувані результати навчання кожного уроку, змінюють порядок вивчення тем на власний розсуд, зазначають види діяльності при вивченні конкретної теми. При цьому педагог повинен орієнтуватися на ту кількість годин, яку затвердив навчальний заклад. Також у модельній навчальній програмі подаються загальні рекомендації щодо оцінювання, а не конкретні вимоги. Школа та вчитель можуть розробити власну систему оцінювання.

Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти [16] навчальний матеріал у програмах розподілено за змістовими лініями. Мовна змістова лінія передбачає обов'язкове вивчення тем, які сприяють розвитку системних знань про мову та формують життєво важливі уміння [40].

Синтаксис займає ключове місце в мовній системі, оскільки об'єднує знання з фонетики, морфології і лексикології, допомагаючи учням передавати свої думки і створювати тексти. Програмою визначено, що учні повинні засвоїти наступні синтаксичні поняття: словосполучення (головне та залежне слово), речення (головні та другорядні члени), особливості складання речень та порядок слів у них, просте та складне речення, види кожного з них. Цей розділ мовознавства досліджує одиниці, які потрібні учням для ефективного спілкування у соціумі. [6]

Шкільна програма з української мови передбачає п'ять етапів вивчення синтаксису:

- *Початкова школа (1-4 класи)*. Вивчення синтаксису розпочинається з початкових класів і вводиться поступово. На цьому етапі учні практично знайомляться з основними синтаксичними поняттями: види речень за метою висловлювання, головні та другорядні члени речення, однорідні члени речення, зв'язки між словами в реченні.
- *5 клас*. Пропедевтичне вивчення основних понять синтаксису та пунктуації.
- *6-7 класи*. Інтеграція синтаксису з морфологією з метою підготовки учнів до систематичного вивчення даного розділу.
- *8-9 класи*. Систематичний курс синтаксису, що охоплює морфологічні і семантичні аспекти граматики.
- *10-11 класи*. Удосконалення комунікативних умінь і навичок учнів старшої школи на основі узагальнення і систематизації знань про синтаксис української мови [40, с. 2].

Проаналізувавши модельні навчальні програми для 5-9 класів в аспекті вивчення синтаксису, можна зазначити, що в 5 класі учень повинен вміти визначати головне й залежне слово у словосполученнях, складати їх; встановлювати межі

речень у тексті, розрізняти прості та складні речення, знати їх види за метою висловлювання та інтонацією; визначати головні та другорядні члени, однорідні, вставні слова, звертання, відрізняти пряму мову та слова автора; вживати у своєму мовленні різні типи речень, складати тексти, діалоги.

Вивчаючи морфологію у 6-7 класах, учні глибше засвоюють синтаксичні категорії. На даному етапі здобувачі освіти знайомляться з синтаксичними функціями, граматичними особливостями різних частин мови, дізнаються про «конверсію» (перехід однієї частини мови в іншу). Вивчення морфології у зв'язку з синтаксисом дає учням можливість повторити та поглибити знання, отримані у початковій школі, зрозуміти функціонування різних частин мови в реченні.

Чинна програма з української мови охоплює наступні теми з синтаксису у 8 класі: «Просте речення. Двоскладне речення. Підмет і присудок», «Односкладні прості речення з головним членом у формі присудка і підмета. Повні й неповні речення», «Просте ускладнене речення. Речення з однорідними членами. Однорідні члени речення», «Речення зі звертаннями, вставними словами», «Речення з відокремленими членами», «Повторення відомостей про словосполучення й просте речення». Опрацьовуючи новий матеріал, учні поглиблюють свої знання з синтаксису та пунктуації, повторюючи й систематизуючи вивчене у попередніх класах. Вони набувають знань, умінь і навичок, які формують їхню мовну компетентність, зокрема граматичну. Учні повинні не тільки знати теоретичний матеріал, але й вміти застосовувати його на практиці. Працюючи над простим реченням, здобувач освіти має навчитися виконувати синтаксичний розбір словосполучення та речення, відшукувати та виділяти на письмі звертання, вставні слова, однорідні члени речення, визначати різні види речень.

Вивчаючи синтаксис складного речення у 9 класі, учні повинні засвоїти відмінності між складними та простими реченнями, розпізнавати складносурядні, складнопідрядні, безсполучникові складні речення, складні речення з різними видами зв'язку, визначати будову таких речень, засоби зв'язку в них; правильно будувати складні речення різних видів, знати про синонімічні сполучники; вживати розділові знаки відповідно до правил пунктуації; відшукувати та виправляти помилки у реченнях, користуватися синонімічними складними та простими синтаксичними конструкціями, правильно інтонуючи їх.

Ще одним важливим аспектом, який потрібно враховувати під час реалізації інтерактивних уроків, є навчальні підручники. За принципом викладу матеріалу тексти у них поділяються на:

- репродуктивні – інформативні, структуровані тексти, які легко сприймаються учнями;

- проблемні – побудовані у монологічній формі, де розв’язуються проблеми з суперечностями;
- програмовані – тексти, що поділені на частини, після кожної з яких подаються контрольні запитання для перевірки засвоєння навчального матеріалу;
- комплексні – містять інформацію і завдання для глибшого розуміння проблеми учнями;
- додаткові – тексти, які допомагають розширити і збагатити знання учнів з важливих аспектів навчального матеріалу [55].

Учитель повинен доповнювати матеріал підручника додатковою інформацією, адже зміст підручника може бути конспективним, тобто недостатнім для глибокого засвоєння знань. Педагог повинен застосовувати різні методичні прийоми, викладаючи матеріал, враховувати особливості учнів і рівень їхніх знань, оскільки для деяких учнів він може бути надто складним, а для інших – занадто легким.

У листі МОН України від 30.08.2024 № 1.1/15776-24 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів та інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році» подається перелік навчальних програм та навчальної літератури, що затверджені грифом Міністерства освіти і науки України. Цей список оновлюється та є у постійному доступі на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» [45].

Підручник є педагогічним інструментом, який сприяє вирішенню освітніх завдань, встановлених навчальною програмою. У законодавстві зазначено, що педагогічні працівники мають право на академічну свободу, тобто свободу викладання, вільний вибір форм, методів та засобів навчання. Педагог може користуватися одразу кількома підручниками, головне, щоб вони були затверджені МОН, та враховувати всі зміни і доповнення, які в них не відображено. З метою покращення освітнього процесу, учитель може створювати додаткові навчальні матеріали.

Педагоги 5-7 класів НУШ на сьогодні мають величезний вибір підручників, які підготовлені провідними мовознавцями країни. Проаналізуємо деякі з них в аспекті інтерактивного навчання синтаксису.

Зміст підручників для 5-7 класів НУШ авторів Заболотного О. В. та Заболотного В. В. відповідає Державному стандарту базової середньої освіти та модельним програмам, розробленими цими ж авторами [17; 18; 19]. У 5 класі синтаксис вивчається окремим розділом, тому підручник містить більше інтерактивних завдань з цієї теми. Це робота в парах, конкурсні завдання,

проекта робота, ігрові завдання, ситуативні вправи, пов'язані з життям. Цікавим, на нашу думку, є проекти, що розміщені після кожного вивченого розділу. Наприклад, підсумовуючи тему «Синтаксис. Пунктуація» автори пропонують підготувати учням гру «Найрозумніший», об'єднавшись у групи та обравши собі ролі мовознавців, гравців, акторів, ведучих, журі. Детальніше з описаними вище вправами можна ознайомитись у Додатку А.

Підручники 6 та 7 класів цих авторів містять аналогічні види завдань, проте окремим розділом «Синтаксис» не подається. Його елементи постійно прослідковуються в інших темах української мови. Наприклад, у 7 класі при вивченні теми «Сполучники сурядності та підрядності» (вправа 461) учням пропонується об'єднатися в пари, скласти за схемами складні речення використовуючи відповідні сполучники, а потім здійснити взаємоперевірку. (див. Додаток А)

Провідним розділом вивчення мови у 6-7 класах є морфологія, яка теж нерозривно пов'язана з синтаксисом, адже разом вони найповніше виявляють ознаки мови як цілісної системи. Під час вивчення морфологічних категорій обов'язково враховуються синтаксичні ознаки, що зумовлюються певними морфологічними властивостями. Засоби кожного мовного рівня набувають повноти свого значення тільки в найменшій комунікативній одиниці – реченні, що є об'єктом вивчення синтаксису.

Підручники Авраменка О. М. [1; 2; 3], створені за модельною навчальною програмою авторів Заболотного О. В., Заболотного В. В., Лавринчука В. П., Попової Т. Д., мають чітку типову будову параграфів, що складаються із вправ-спостережень над мовним матеріалом, теоретичної частини з правилами, поясненнями й прикладами, усних та письмових вправ, які можна виконувати колективно або індивідуально, тестових завдань, творчих вправ, домашніх завдань. У підручниках використано різноманітні ілюстрації, схеми, матеріали про сучасну музику, культуру і мистецтво, подано розлогу систему вправ та завдань, що спрямовані на розвиток особистості учня. Вправи містять сучасні, цікаві й зрозумілі підліткам тексти.

Під час опрацювання розділу «Синтаксис і пунктуація» автори також пропонують завдання для групової та парної роботи. Наприклад, колективно відредагувати словосполучення або скласти та розіграти діалог, використовуючи різні види речень за метою висловлювання (див. Додаток А).

Проаналізуємо декілька підручників, створених за модельною програмою авторів Голуб Н. Б., Горошкіної О. М.. До своєї програми авторський колектив розробив підручники для 5-7 класів [11; 12; 13], що спрямовані на усвідомлення учнями важливості української мови, розвиток критичного мислення, вміння

дискутувати, розмірковувати, висловлювати свої думки. Підручник для 5 класу насичений творчими завданнями, ситуативними вправами, проблемними запитаннями. Доволі багато завдань, виконуючи які учні мають працювати в групах та парах. Наприклад, створити хмару слів за темою «Головні члени речення», взаємодіючи з однокласниками підготувати питання та відповідати на них, використовуючи однорідні члени речення. Вивчаючи тему «Словосполучення. Головне і залежне слово у словосполученні» автори пропонують учням колективно створити візуальну карту, вписавши ключові слова уроку (див. Додаток А).

В основу підручників авторів Онатій А. В., Ткачук Т. П. покладено особистісно орієнтований підхід, використано технології диференційованого, розвивального навчання [41; 42; 43]. Вони містять вправи й завдання, що спонукають учнів мислити науково, інтелектуально та творчо (див. Додаток А). Автори використовують слова «досліди», «проаналізуй», «знайди», «пошукай», «поміркуй» з метою розвитку у здобувачів освіти критичного мислення, навичок створення текстів, вміння розв'язувати проблеми в реальному житті. Наприклад, вивчаючи види речень за наявністю головних членів, учням пропонується проаналізувати сторінку в соціальній мережі «Інстаграм» шеф-кухаря Євгена Клопотенка, знайти у ньому односкладні речення, самостійно розробити макет сторінки та презентувати в класі.

Передбачена також робота у групах, наприклад, учні мають пригадати епізоди з книги «Гаррі Поттер і філософський камінь», поставивши запитання однокласникам, та оформити їх як пряму мову. Деякі вправи передбачають парну роботу, наприклад, діти відповідають на запитання з анкети та записують відповіді, використовуючи однорідні члени речення. Даний підручник спрямований на ефективне формування синтаксичних понять, він чітко структурований послідовний, навчальний матеріал подається у вигляді таблиць і схем, що полегшує сприйняття нової інформації.

Вважаємо, що в аспекті навчання синтаксису проаналізовані вище підручники містять вправи, які розвивають компетентності, а саме: соціальну, громадянську, уміння вчитися впродовж життя та ін., але, на наш погляд, потребують у своєму змісті більше вправ із застосуванням інтерактивних технологій.

Підручники для 8-9 класів відповідають чинній програмі «Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 № 804) [40]. Станом на 2024-2025 н.р. серед рекомендованих МОН підручників до використання в закладах загальної середньої освіти на уроках української мови у 8-9 класах є такі:

- «Українська мова»: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. П. Глазова);
- «Українська мова»: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. М. Данилевська);
- «Українська мова»: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. В. Заболотний, В. В. Заболотний);
- «Українська мова»: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова)
- «Українська мова»: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. М. Авраменко, Т. В. Борисюк, О. М. Почтаренко)
- «Українська мова»: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. П. Глазова)
- «Українська мова»: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. В. Заболотний, В. В. Заболотний);
- «Українська мова»: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (Н. Б. Голуб, А. В. Ярмолюк)
- «Українська мова»: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. М. Авраменко) [45].

Жоден з наведених підручників безпосередньо не позиціонує себе як «інтерактивний». Щоб ефективно доповнювати навчальний процес та підготувати учнів до виконання інтерактивних вправ на уроці, підручник повинен володіти низкою якостей, а саме:

- підручник має бути добре структурованим, виклад інформації має бути чітким і лаконічним;
- повинні міститися в достатній кількості ілюстрації, схеми, таблиці;
- має враховувати сучасні методичні підходи;
- має сприяти інтелектуальному розвитку та формуванню культурної пам'яті;
- завдання, подані в підручнику, мають бути диференційованими за складністю, особливу увагу необхідно надати завданням підвищеної складності, творчим завданням та проєктам. Виконання таких видів роботи вдома підготує учня до участі в інтерактивних вправах на уроці.

Проаналізувавши підручники 5-9 класів варто зазначити, що у 5-7 класах Нової української школи при вивченні синтаксису автори передбачили вправи підвищеної складності, інтерактивні та ігрові завдання, створення проєктів, що сприятимуть зацікавленості учнів та розвитку їх творчих здібностей. Для формування таких компетентностей, як інформаційно-цифрова, уміння вчитися впродовж життя, соціальна, громадянська, підприємливість тощо, підручник повинен бути чітко структурованим, містити ілюстрації, схеми,

таблиці, диференційовані за складністю завдання, творчі вправи, проєкти та ін. На нашу думку, при виборі навчального підручника необхідно враховувати його відповідність зазначеним вище параметрам.

2.2. Аналіз підручників з української мови для 10-11 класів в аспекті інтерактивного навчання синтаксису

У старшій школі (10-11 класах) вивчення української мови направлене на підвищення культури мовлення та грамотності учнів шляхом систематизації та повторення вивченого в середніх класах. Здобувачі освіти вдосконалюють комунікативні уміння та навички, узагальнюючи знання про синтаксис української мови на більш високому рівні.

У старших класах важливе значення відіграє функціональний підхід до вивчення навчального матеріалу, повторення набутих знань має здійснюватися шляхом узагальнення, самостійного та диференційованого навчання, поза-класної роботи, враховуючи інтереси учнів, що стануть важливими при виборі майбутньої професії. Учитель має використовувати різноманітні сучасні методи, зокрема інтерактивні, при цьому використовуючи вдало дібраний ілюстративний, дидактичний матеріал.

Вивчення української мови у старшій школі здійснюється за такими навчальними програмами:

- Навчальна програма з української мови (рівень стандарту) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року [39].
- Навчальна програма з української мови (профільний рівень) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року [38].

Програми з української мови для учнів 10-11 класів розроблені на основі Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392, враховуючи Державний стандарт початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462), Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, програми з української мови для 5-9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 № 804), згідно Концепції профільного навчання в старшій школі (наказ МОН від 21.10.2013 р. № 1456), положень «Нової української школи», Типового навчального плану для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Підручники для 10-11 класів відповідають чинним програмам [38; 39] Станом на 2024-2025 н.р. серед рекомендованих МОН підручників до використання в закладах загальної середньої освіти на уроках української мови у 10 класах є такі:

- «Українська мова»: підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. П. Глазова);
- «Українська мова»: підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (І. П. Ющук);
- «Українська мова»: підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. В. Заболотний, В. В. Заболотний);
- «Українська мова»: підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. М. Авраменко);
- «Українська мова»: підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (Н. Б. Голуб, В. І. Новосолова);
- «Українська мова» (профільний рівень): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (А. А. Ворон, В. А. Солопенко);
- «Українська мова» (профільний рівень): підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова) [45].

У 10 класі «Синтаксис» як окремий розділ не подається, тому синтаксичний матеріал вивчається у тісній взаємодії з іншими розділами, такими як «Лексична норма», «Орфоепічна норма», «Орфографічна норма», «Морфологічна норма», «Практична риторика», адже більшу частину мовних понять та явищ можна усвідомити лише на синтаксичному рівні. Засвоївши синтаксичну теорію на належному рівні, учні підвищують свої комунікативні уміння та навички, що ефективно впливають на формування мовної особистості в цілому.

Основною метою підручників з української мови для 10 класу є відновлення, поглиблення, закріплення та розширення мовних знань та вмінь з тем передбачених програмою, вироблення практичних умінь та навичок, вдосконалення усного та писемного мовлення школярів. Проаналізувавши підручник О. П. Глазової, Н. Б. Голуб, В. І. Новосолової [10], робимо висновки, що він містить такі інтерактивні форми роботи: завдання в парах та групах, проектну діяльність, ситуативні та дискусійні вправи. Автори О. В. Заболотний та В. В. Заболотний, окрім зазначених вище видів роботи, пропонують цікавий інтерактивний метод «Два-чотири-всі разом», суть якого полягає в обговоренні проблемного питання спочатку в парах, потім у четвірках, при цьому доповнюючи одне одного і, врешті-решт, учні мають дійти до спільних висновків [21]. Детальніше з текстами вправ можна ознайомитись у Додатку Б.

Підручники О. М. Авраменка та І. П. Ющука для 10 класів відповідають навчальній програмі, мають якісне змістове наповнення, що формує предметні компетентності у здобувачів освіти [4; 56]. Автори подають велику кількість тестів, що готують учнів до НМТ, вправи з ключем, тренувальні та творчі завдання, що спрямовані на формування їх текстотворчих умінь та навичок. Проте для реалізації інтерактивної функції цих вправ доцільніше використовувати їх при груповій або парній роботі з учнями.

У 11 класі програмою передбачено вивчення розділу «Синтаксична норма», де учні мають засвоїти поняття «синтаксична норма», «синтаксичне керування», «синтаксична помилка», усвідомити значущість синтаксичних умінь для розвитку мислення й мовлення, знати правила побудови складних речень, знаходити порушення синтаксичних зв'язків, граматично правильно будувати та редагувати словосполучення та речення, в яких порушено синтаксичні норми, розуміти взаємозв'язок синтаксичної норми, логічності та чіткості тексту [39].

Проаналізуємо підручники для 11 класів в аспекті інтерактивного навчання синтаксису. МОН рекомендує до використання в закладах загальної середньої освіти такі підручники з української мови:

- «Українська мова»: підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. П. Глазова);
- «Українська мова»: підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. В. Заболотний, В. В. Заболотний);
- «Українська мова»: підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (О. М. Авраменко);
- «Українська мова»: підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, В. І. Новосьолова);
- «Українська мова» (профільний рівень): підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова);
- «Українська мова» (профільний рівень): підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (А. А. Ворон, В. А. Солопенко) [45].

Досліджуючи зміст вищезазначених підручників, ми дійшли до висновку, що найбільш насиченими інтерактивними завданнями є підручник авторського колективу Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіної, В. І. Новосьолової [9]. Мовознавці пропонують цікаві форми та методи роботи: дискусії, проекти, метод «Незакінчене речення», парні, групові та творчі вправи, ситуативні завдання, взаємоперевірку (див. Додаток Б).

Наприклад, вивчаючи тему «Тире між підметом і присудком у простому речення» учням необхідно розіграти полілог, об'єднавшись у трійки, та

аргументовано презентуючи іншій групі свою позицію, дійти до спільного висновку. Працюючи над темою «Розділові знаки у простих реченнях, ускладнених вставними словами та реченнями», учням пропонують об'єднавшись в групи, за 5-6 хвилин скласти та записати історію пов'язану з життям, використовуючи вставні слова, прочитати колективні тексти та обговорити їх усім класом. Автори підручника пропонують здобувачам освіти підготувати проєкти на різні теми. Наприклад, «Як правильно розпорядитися часом?» або «Найщасливіша та людина, яка подарувала щастя найбільшій кількості людей».

Авторський колектив О. В. Заболотного та В. В. Заболотного у своєму підручнику також пропонують цікаві інтерактивні рубрики: «Ситуація», «Попрацюйте в парах», «Два-чотири-всі разом», «Коло думок», «Поспілкуйтеся» (див. Додаток Б) [20]. Наприклад, вивчаючи односкладні та неповні речення, учні мають висловити свої припущення щодо видів різних речень та аргументувати свою думку. Навчальний матеріал у даному підручнику побудований на принципі нарощування знань, тобто його системного та послідовного розширення. Зміст спрямований на формування практичної грамотності учнів, розвиток їхніх творчих здібностей та ключових компетентностей.

У підручнику для 11 класу авторства О. П. Глазової [8] є вправи підвищеної складності, завдання, що спрямовані на дослідницьку діяльність учнів, також пропонується проєктна, групова та парна робота. Більшість вміщених у підручнику вправ спонукають до співпраці, активного діалогу, висловлення власних міркувань, позицій, навчають продуктивного спілкування. Наприклад, у вправі 183 пропонується учням ознайомитись з уривками зі спілкування старшокласників на форумі та, сформулювавши 2-3 відповіді, висловити своє ставлення до дискусійного питання «Особливості вживання звертань у художніх творах» (див. Додаток Б).

Кожен параграф у підручнику О. М. Авраменка [5] розпочинається із вправи-спостереження, що мотивує учнів до вивчення теми. Теоретична частина представлена у вигляді таблиці, у якій узагальнено знання, здобуті в попередніх класах, тексти підручника сучасні, пов'язані з реаліями життя. Систематично використано тестові завдання у форматі НМТ, додатковий матеріал про мовні цікавинки, уникнення суржика та збагачення словника, передбачено використання інтернет-ресурсів (YouTube, Google). Проте у розділі «Синтаксична норма» автор зосереджується на теоретичному викладі та традиційних вправах, інтерактивних елементів у завданнях доволі мало. Приклади завдань, запропонованих у підручнику дивитись у Додатку Б.

Для ефективного вивчення синтаксису вчителю недостатньо користуватися лише підручником, варто доповнювати уроки власними інтерактивними завданнями та методами.

Отже, вивчення синтаксису в старшій школі спрямоване на поглиблення і закріплення знань, розвиток комунікативних умінь та формування грамотної особистості. Інтерактивні методи навчання відіграють ключову роль у цьому процесі, оскільки вони заохочують учнів до активної співпраці, сприяють їх творчому мисленню та глибшому розумінню мовних явищ. Проаналізувавши підручники для 10-11 класів, ми виявили, що більшість з них пропонують інтерактивні форми роботи, наприклад, завдання в парах і групах, проекти, ситуативні і дискусійні вправи. Підручники авторських колективів Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіної, В. І. Новосолової та О. В. Заболотного та В. В. Заболотного для 10-11 класів містять найбільше інтерактивних завдань, що дозволяє зробити вивчення синтаксису цікавим та ефективним. Інші проаналізовані підручники (О. М. Авраменка, І. П. Ющука, О. П. Глазової) містять велику кількість оригінальних вправ та творчих завдань, проте для більш ефективної реалізації інтерактивної функції доцільніше використовувати ці вправи у груповій або парній роботі з учнями.

2.3. Аналіз рівня інтерактивності допоміжних засобів у формуванні синтаксичної компетентності учнів

Складовими успішного уроку є інтерактивність, ефективна комунікація, зацікавленість та вмотивованість учнів. Досягти цього у сучасному світі без використання цифрових інструментів неможливо, адже вони відіграють важливу роль, даючи педагогам унікальну можливість оптимізувати та урізноманітнити урок. Завдяки їх застосуванню вчитель удосконалює навички учнів, без яких сьогодні досить складно жити, працювати й навчатися.

Створювати цікаві інтерактивні дидактичні матеріали можна, користуючись такими платформами: Wordwall, Mentimeter, Kahoot, LearningApps, Quizizz, Всеосвіта, Maindmaster, Classtime, (для взаємодії учнів); Jamboard, Padlet, Lino (інтерактивні дошки); Canva, Prezi, Google-Презентації (для створення презентацій). Проаналізуємо найпоширеніші онлайн-інструменти, що допоможуть педагогу побудувати урок української мови під час вивчення синтаксису.

Wordwall – це онлайн-сервіс, на якому можна користуватися готовими завданнями або створювати їх самостійно. Розглянемо декілька вправ, розроблених нами, які можна застосувати під час вивчення тем із синтаксису [6].

Вправа «Односкладні речення»

(URL: <https://wordwall.net/uk/resource/66658189>)

Пропонуємо провести в основній частині уроку для узагальнення та закріплення знань. Учнім необхідно визначити вид односкладного речення та

віднести його у відповідну «комірку» (див. рис. 2.1). Дану вправу можна організувати груповим способом та запропонувати виконати її на швидкість. Також необхідно провести аналіз помилок та звернути увагу на ті види односкладних речень, у яких було допущено найбільше помилок.

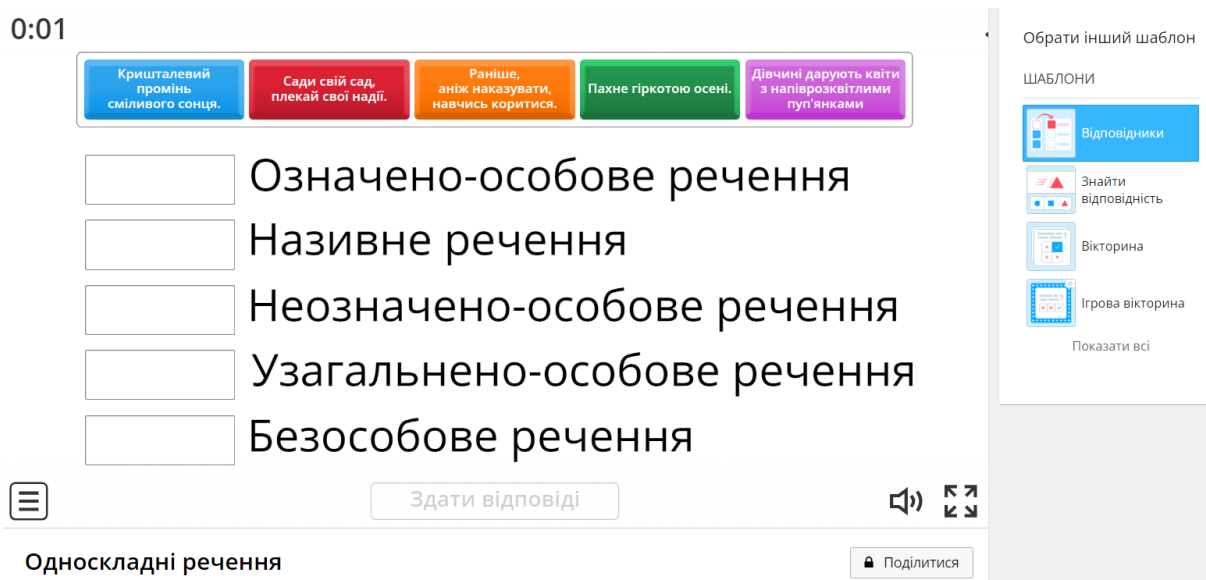

Рис. 2.1. Вправа «Односкладні речення» з онлайн-сервісу Wordwall

Вправа «Синтаксис» (повторення)

(URL: <https://wordwall.net/uk/resource/66840340>)

Побудована у тестовій формі. Учень обирає правильну відповідь, натиснувши на віконце. Вікторина фіксує час виконання і кількість балів. Таке завдання допоможе підготувати учнів до контрольної роботи або закріпити отримані знання (див. рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Вправа «Синтаксис» (повторення) з онлайн-сервісу Wordwall

Kahoot! – це зручна платформа, яка дозволяє перетворити традиційний урок на захопливу інтерактивну гру. За допомогою онлайн-сервісу «Kahoot!» вчителі можуть створювати вікторини, тести, здійснювати перевірку знань учнів, як в онлайн, так і в офлайн режимі. На платформі є великий вибір готових ігор та опитувань, які можна використовувати відразу, або створювати власні унікальні завдання. Kahoot допоможе провести контрольні і самостійні роботи, швидко опитати учнів, організувати дискусії та колективні обговорення, а також здійснити рефлексію.

Пропонуємо інтерактивну гру для 8 класу у формі квізу (URL: <https://create.kahoot.it/details/ff6aae9d-dcd3-465c-8a65-ca21d0443f95>), яка призначена для перевірки рівня засвоєння учнями матеріалу з теми «Просте ускладнене речення» (див. рис. 2.3.). Такий вид роботи є гарним прикладом того, як можна зробити навчання більш цікавим та ефективним.

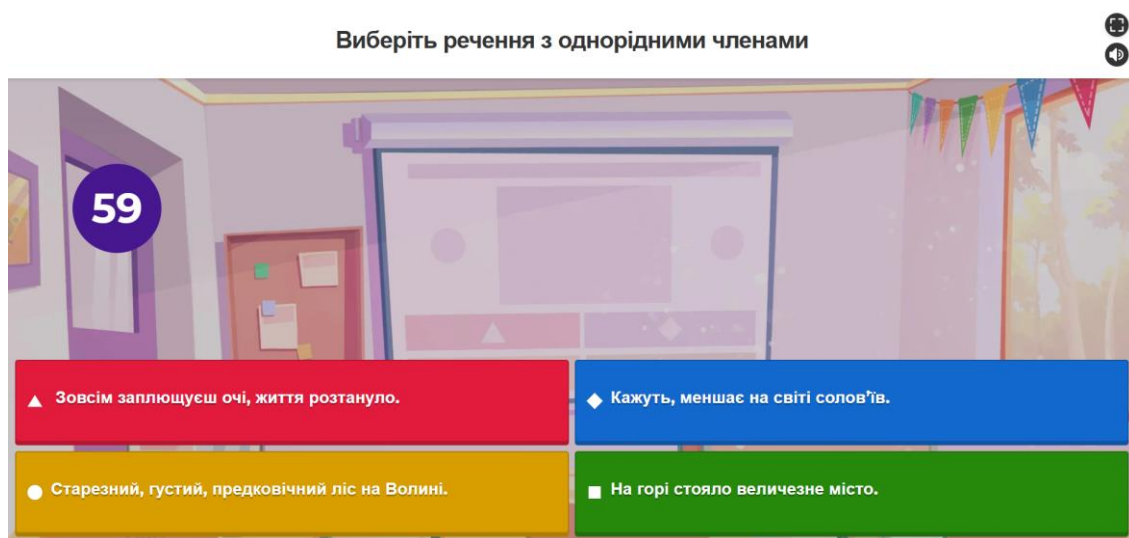

Рис. 2.3. Квіз «Просте ускладнене речення» з онлайн-сервісу «Kahoot!»

LearningApps – це платформа, на якій представлено широкий вибір дидактичних матеріалів, включаючи вікторини, вправи з ключем, незакінчені речення, кросворди та інші інтерактивні завдання. Крім того, вчителі мають можливість створювати власні унікальні вправи, що дозволяє ще більше персоналізувати навчання.

Вправа «Повні й неповні речення» виконана у шаблоні «Пазл»

(URL: <https://learningapps.org/28887506>)

Полотно, під яким заховався вислів Т. Шевченка, поділено на пазли з реченнями, які учень має розташувати у відповідних категоріях (повні або неповні). Дану вправу (див. рис. 4) можна виконувати фронтально, а потім запропонувати учням творче завдання: записати власні приклади повних і неповних речень. Додатково вчитель може запропонувати список слів, які учні використовуватимуть для складання своїх речень.

Рис. 2.4. Вправа «Повні й неповні речення» з онлайн-сервісу LearningApps

Вправа «Складнопідрядне речення»

(URL: <https://learningapps.org/watch?v=px940okuc24>)

Створена у форматі «Скачки» (див. рис. 2.5). У вправі пропонується десять завдань з чотирма варіантами, серед яких один правильний. Двоє учнів змагаються, хто з них перший прийде до фінішу, даючи відповіді на запитання про складнопідрядне речення. У даній вправі застосовано елемент гри, що дозволяє зробити навчання більш цікавим і захоплюючим для учнів.

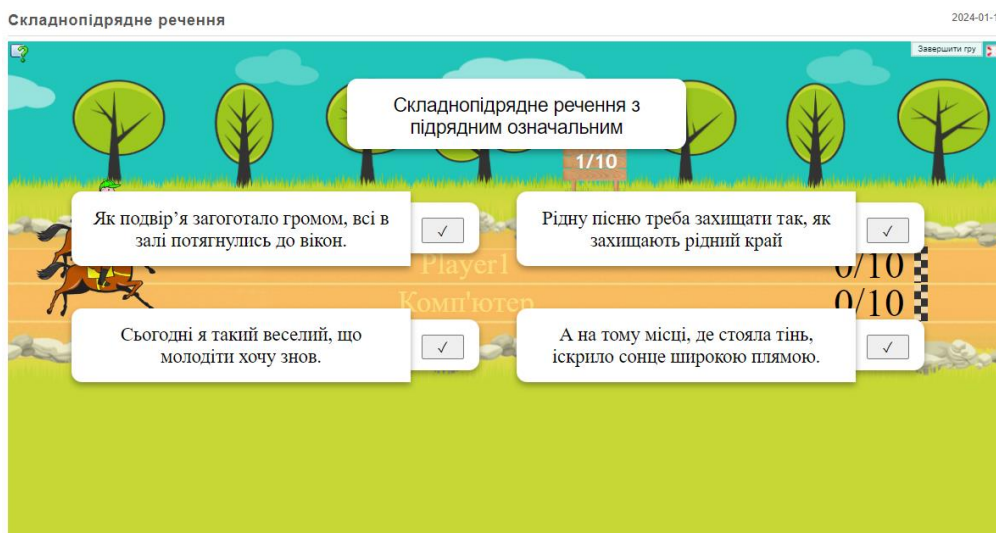
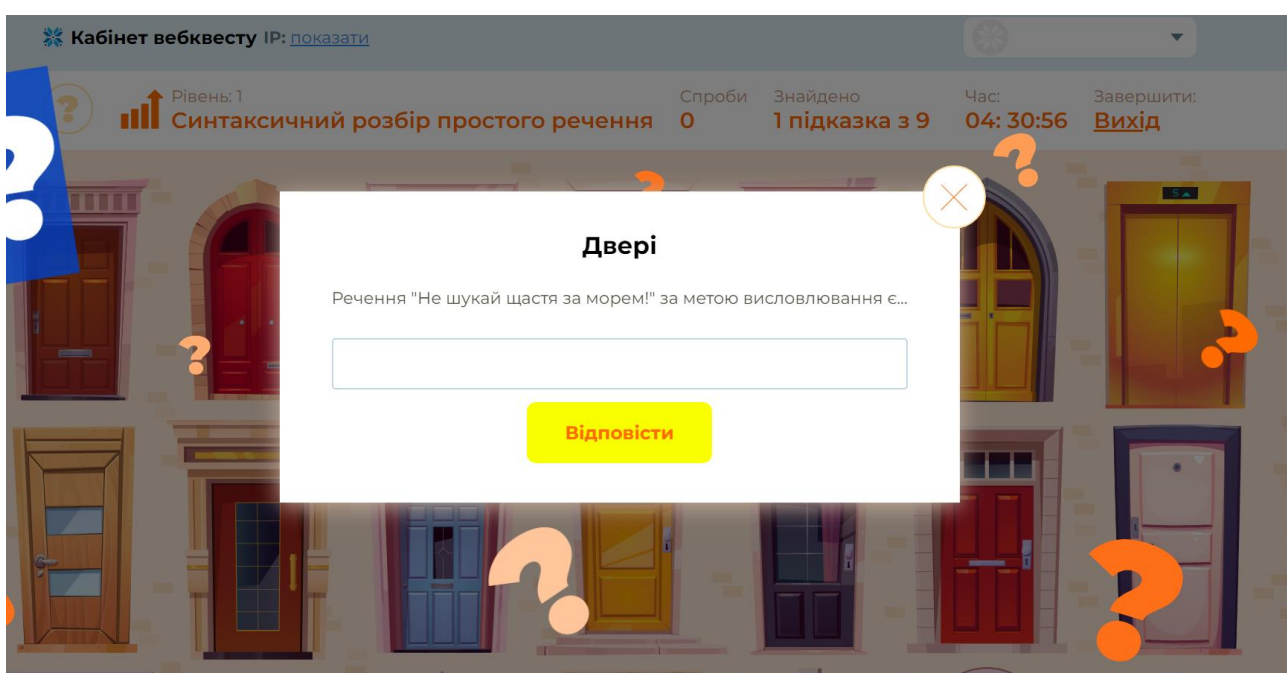

Рис. 2.5. Вправа «Складнопідрядне речення» з онлайн-сервісу LearningApps

Вебквести від освітньої платформи Всеосвіта дозволяють урізноманітнити навчання і мотивувати учнів до активного виконання завдань. Вони заохочують учнів до активного пошуку інформації, розвивають вміння її аналізувати, систематизувати й вирішувати певні задачі. Важливо, щоб вебквести були добре продумані, з цікавими підказками, які б стимулювали здобувачів освіти до пошуку правильних відповідей. На рис. 2.6. представлено вебквест, який можна застосувати під час вивчення теми «Просте речення». Відкриваючи по черзі двері, учні виконують завдання та отримують одну літеру зашифрованого слова. Останні двері є виходом з квесту, де гравці мають записати слово-ключ та завершити гру з перемогою (URL: <https://vseosvita.ua/webquest/start/s/24325/1342570-f2226f52>).

Рис.2.6. Вебквест «Синтаксичний розбір простого речення»

Учні теж можуть долучатися до створення таких завдань під час проєктної роботи в групах. Потім вони повинні представити розроблені вебквести та запропонувати виконати їх своїм однокласникам. Такі види вправ розвивають творчі та лідерські здібності здобувачів освіти, удосконалюють їх комунікаційні навички.

Проаналізовані цифрові інструменти допоможуть педагогу змотивувати учнів до вивчення синтаксису української мови, тому вчителі мають постійно удосконалюватися, відвідуючи майстер-класи та курси щодо використання цифрових технологій на уроках. Однак необхідно пам'ятати, що надмірне використання онлайн-вправ може відволікати учнів від навчання і зменшувати їхню концентрацію, тому важливо збалансовувати використання цифрових інструментів з іншими формами роботи на уроці.

Одним із прикладів допоміжних інтерактивних засобів, що можуть бути використані під час вивчення синтаксису у середній школі, є комплекс інтерактивних вправ, розроблених нами раніше. Його створення передувало даному дослідженню та спонукало нас до подальших наукових пошуків. Тому ми розробили інтерактивні вправи з теми «Синтаксис» для учнів старших класів, що стали логічним продовженням попередньої роботи в цьому напрямку.

Далі наведено стислий аналіз комплексу інтерактивних вправ для середньої школи, зазначено їх особливості, переваги, можливості застосування на уроках української мови та аспекти, які потребували покращення. Ми врахували їх при розробці інтерактивних вправ з теми «Синтаксис» для старших класів, представлених у третьому розділі.

При вивченні теми «Дієприслівниковий зворот» можна провести роботу в групах, використовуючи *вправу «Творча майстерня»*, що дасть можливість одночасно виступити усім учасникам, заощадити час та оцінити кожного учня.

Першій групі пропонуємо поширити речення дієприслівниковими зворотами, визначити їх синтаксичну роль, утворити текст, дібравши до нього заголовки.

1. *Увесь світ підтримує Україну.*
2. *Український народ б'ється за свободу.*
3. *Військові стоять на захисті рідної землі.*
4. *Уся родина зібралася за одним столом.*
5. *Українці демонструють неймовірну стійкість.*

Друга група складає з поданих слів речення з дієприслівниковим зворотом та утворює з них текст, добираючи заголовки.

<i>Предмет</i>	<i>Основна дія</i>	<i>Додаткова дія</i>
українці	борються	захищаючи
президент	працює	підтримуючи
військові	захищають	роблячи
волонтери	допомагають	не залишаючи
ми	чекаємо	мріючи

Третя група добирає до поданих дієприслівників залежні слова та утворює з них текст.

Перемагаючи, відновлюючи, не втрачаючи, дякуючи, радіючи.

Потім кожна група звітує та оцінює суперників за допомогою техніки «Дві зірки й побажання» (вказують на два позитивні моменти – «дві зірки» – і на один момент, який потребує доопрацювання – «побажання»).

Наступні запропоновані вправи вчать учнів поширювати речення дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами, визначати їх синтаксичну роль, розвивають творчі вміння здібності.

Вправа «Речення прикрашай – зворот додавай»

Клас об'єднуємо у дві групи. Учні виконують завдання, потім обмінюються ними, знаходять звороти та визначають їх синтаксичну роль.

Завдання для першої групи: поширити текст дієприкметниковими зворотами, дібрати заголовок.

Моя Батьківщина – це Україна, яка завжди залишається в моєму серці. Я насолоджуюся красою української природи, люблю наші гори, поля, ліси та озера. Степ приваблює мене своєю неповторністю та невимушеністю. Мій рідний край – це моя історія, мої спогади та мрії. Я завжди буду любити тебе, мій прекрасний краю!

Завдання для другої групи: поширити текст дієприслівниковими зворотами, дібрати заголовок.

Завжди було багато загарбників, які приходили на цю прекрасну землю. Україна переживала тривалий період поневолення. Але наш народ завжди мріяв про свободу. Сьогодні ми з гордістю захищаємо нашу державу. Україна стане щасливим домом для мого народу.

Вправа «Намистинка» (робота в парах)

Учні отримують від вчителя непоширене речення, яке по черзі поширюють одним словом-намистинкою. Перемагає той, хто останнім доповнив речення новим словом.

Наприклад:

- *Карпати височіють.*
- *Карпати височіють над рівнинами.*
- *Карпати, вкриті густими лісами, височіють над рівнинами.*

Вправа «Загублені звороти»

Команди відновлюють частини речень, розставляючи розділові знаки та визначаючи синтаксичну роль дієприслівникових зворотів. Перемагає та команда, яка впорається із завданням швидше.

<i>Україна дивує весь світ</i>	<i>підтримуючи Україну на шляху до перемоги.</i>
<i>Мій рідний край квітне кожної весни</i>	<i>привітно усміхаючись.</i>
<i>Наші воїни ризикують своїм життям</i>	<i>мужньо захищаючи свої кордони.</i>
<i>Ми стаємо сильнішими</i>	<i>вражаючи неповторною красою.</i>
<i>Країни-партнери роблять все можливе</i>	<i>оберігаючи мирний сон усіх українців.</i>
<i>Марійка зустріла гостей</i>	<i>виглядаючи свого сина.</i>
<i>Наш народ іде до кінця</i>	<i>продовжуючи битву з ворогом.</i>
<i>Мати раз по раз виходила на вулицю</i>	<i>дбаючи одне про одного.</i>

Робота у парах та групах подобається учням, адже кожен з них долучається до спільної роботи і бере активну участь у розв'язанні завдань. Вони набувають навичок, необхідних для спілкування й співпраці. Під час виконання вправ «Творча майстерня», «Речення прикрашай – зворот додавай», «Загублені звороти», «Намистинка» проявляється атмосфера суперництва, адже кожна група прагне виконати завдання найкраще.

Також пропонуємо використовувати доступні та зрозумілі для учнів інтерактивні методи, такі як: «Мозковий штурм», «Кубування», «Сенкан», «Прес», «Навчаючи – учусь» тощо.

На початку уроку доцільно застосувати метод «Мозковий штурм», який актуалізує знання учнів про речення та спонукає їх проявити творчість та уяву. Протягом п'яти хвилин діти записують у зошитах все, що знають про просте та складне речення у вигляді тез, а потім по черзі зачитують написане.

Метод «Кубування» варто впроваджувати на етапі узагальнення знань для того, щоб виявити прогалини в учнів. Він розвиває критичне мислення, дозволяє зрозуміти явище різнобічно – у шести різних площинах, викликає зацікавленість у дітей та стимулює їх пізнавальний інтерес.

На гранях кубика вчитель записує вказівки, що стосуються теми. Учні кидають його та висловлюють свої міркування. Наприклад, повторюючи основні поняття синтаксису, пропонуємо такі завдання (див. рис. 2.7).

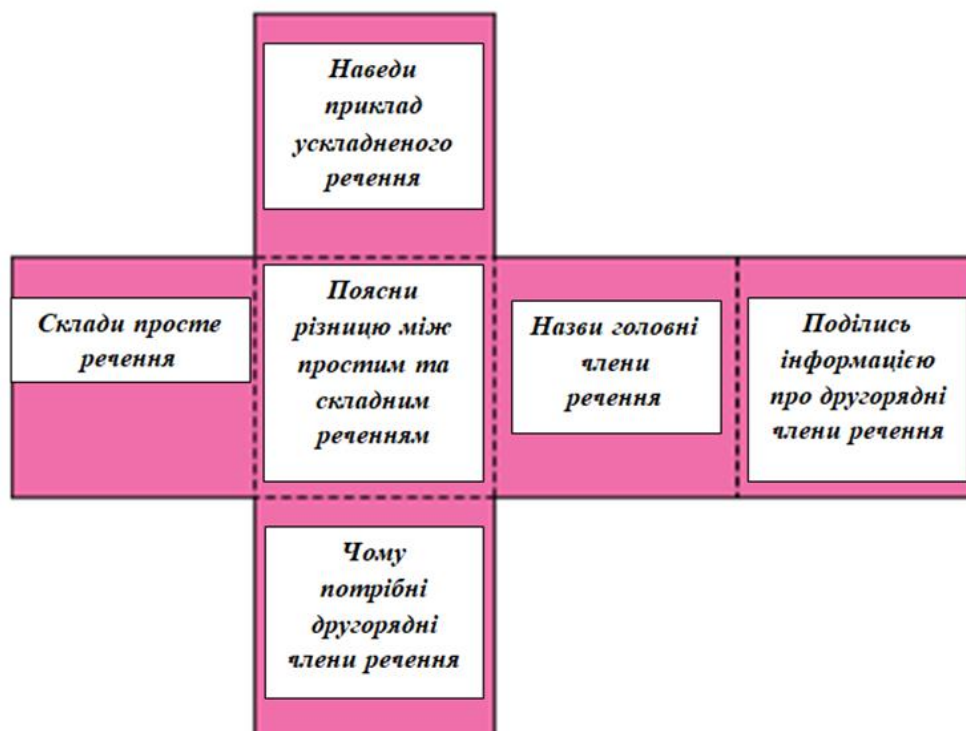

Рис. 2.7. Метод «Кубування»

Метод «Сенкан» пропонуємо застосувати у групах під час повторення синтаксичних одиниць «словосполучення», «речення». Першій групі – з ключовим словом «словосполучення», а другій – з ключовим словом «речення». Учні презентують свої сенкани, а потім за допомогою прийому «Кола Вена» знаходять спільні та відмінні ознаки цих понять.

Метод «Прес» доцільно використовувати під час дискусійних питань або при виконанні завдань, що потребують чіткої аргументації щодо обговорюваної проблеми. Наприклад, пропонуємо виписати з поданого тексту складні речення, підкреслити граматичну основу та довести, що речення є складними, використовуючи наступні фрази:

1. «Я вважаю, що...»
2. «... тому, що...»
3. «... наприклад...»
4. «Отже...»

Запропоновані методи є водночас простими і дієвими, вони – гарні інструменти для повторення, узагальнення вивченого матеріалу та рефлексії. Дані методи спрямовані на розвиток критичного мислення учнів та сприяють не лише поглибленню знань з певної теми, а й розвивають уміння працювати за алгоритмом.

Краще засвоїти тему «Головні та другорядні члени речення» допоможе метод «Навчаючись – учусь». Його доцільно застосовувати на уроках повторення та узагальнення вивченого. Кожен учень обирає картку з інформацією про члени речення, опрацьовує та запам'ятовує її протягом кількох хвилин. Потім, рухаючись класом, знайомить однокласників із даною інформацією, розвиваючи свої комунікативні здібності. Суть методу полягає в тому, щоб поділитися своїм фактом і самому отримати інформацію. Учням подобається бути в ролі вчителя та навчати інших.

Ми радимо при використанні інтерактивних вправ та методів здійснювати зворотній зв'язок та обирати ті з них, які найбільш підходять та подобаються даному класу.

Отже, у сучасному освітньому процесі інтерактивність, ефективна комунікація, зацікавленість та вмотивованість учнів є складовими успішного уроку. Використання допоміжних цифрових інструментів стає необхідним для досягнення цих цілей, оскільки вони надають педагогу можливість поживити та урізноманітнити навчальний процес. Застосовуючи платформи Wordwall, Kahoot!, LearningApps, Всеосвіта та інші, вчитель має змогу створювати динамічні та інтерактивні уроки та формувати в учнів такі важливі для подальшого життя компетентності. Одним із прикладів допоміжних інтерактивних засобів,

що можуть бути використані під час вивчення синтаксису у середній школі, є комплекс інтерактивних вправ, розроблених нами раніше. Ми подали їх стислий аналіз, зазначили особливості, можливості застосування на уроках української мови та переваги.

Таким чином, проаналізовано актуальну нормативно-правову базу та чинні підручники з української мови для 5-11 класів в аспекті інтерактивного навчання синтаксису. Підручник як основний педагогічний інструмент має сприяти вирішенню освітніх завдань, визначених навчальною програмою, бути чітко структурованим, містити ілюстрації, схеми, таблиці, диференційовані за складністю завдання, творчі вправи, проєкти та ін. На нашу думку, при виборі навчального підручника педагогу необхідно враховувати його відповідність зазначеним вище параметрам.

Дослідження виявило, що у підручниках для 5-7 класів Нової української школи при вивченні синтаксису передбачено вправи підвищеної складності, інтерактивні та ігрові завдання, створення проєктів, що сприятимуть зацікавленості учнів та розвитку їх творчих здібностей. Більшість підручників для 10-11 класів містять оригінальні вправи та творчі завдання, проте для проведення продуктивного інтерактивного уроку доцільніше використовувати ці вправи у груповій або парній роботі з учнями. На нашу думку, кількість інтерактивних завдань, запропонованих у підручниках 8-11 класів є невеликою. Тому вважаємо доцільним використання завдань інтерактивного типу з додаткових джерел.

Аналіз допоміжних засобів інтерактивного навчання (онлайн-сервісів) показав, що інтеграція цифрових інструментів у навчальний процес не лише підвищить мотивацію учнів, але й сприятиме розвитку критичного мислення, комунікаційних навичок. Онлайн-сервіси допоможуть педагогу створити динамічні та інтерактивні уроки під час вивчення синтаксису.

Подано стислий аналіз розробленого раніше комплексу інтерактивних вправ, зазначено його особливості, переваги, можливості застосування на уроках української мови. Розробка інтерактивних вправ із синтаксису для учнів середніх класів спонукала нас до подальших наукових пошуків. Тому у наступному розділі ми пропонуємо інтерактивні вправи з цієї ж теми для учнів старших класів.

РОЗДІЛ 3

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ У СТАРШІЙ ШКОЛІ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ

3.1. Інтерактивні вправи на уроках української мови під час вивчення синтаксису в 10-11 класах

Учні старших класів уже мають певний рівень знань із синтаксису, тому важливо зосередитися на їх узагальненні та практичному застосуванні в комунікативному мовленні. У цьому контексті впровадження нових інтерактивних технологій навчання стає особливо актуальним, адже дає можливість залучити кожного учня до навчального процесу, стимулюючи їх активність. Для реалізації завдань, передбачених програмою, під час вивчення теми «Синтаксис» пропонуємо використати комплекс вправ.

Вправа 1. «Синтаксичний квіз»

(URL: <https://create.kahoot.it/details/4bc95f6f-eccc-4bf9-80b0-9b78cf545d6b>)

Тема: «Односкладні та неповні речення»

Учитель ділиться кодом гри з учасниками, за яким вони заходять у віртуальну кімнату. Учні знаходяться біля спільного екрану, на якому відображаються запитання та результати. Гравці одночасно розпочинають виконання завдань на своїх гаджетах. За кожну правильну відповідь учні отримують бали, а наприкінці на екрані вони можуть побачити результати усіх учасників в режим реального часу. Квіз, створений в онлайн-сервісі «Kahoot!» (див. рис. 3.1.), призначений для перевірки знань учнів з теми «Односкладні та неповні речення» та дає можливість у цікавій формі змагання оцінити усіх учасників. Учні можуть грати індивідуально або в командах.

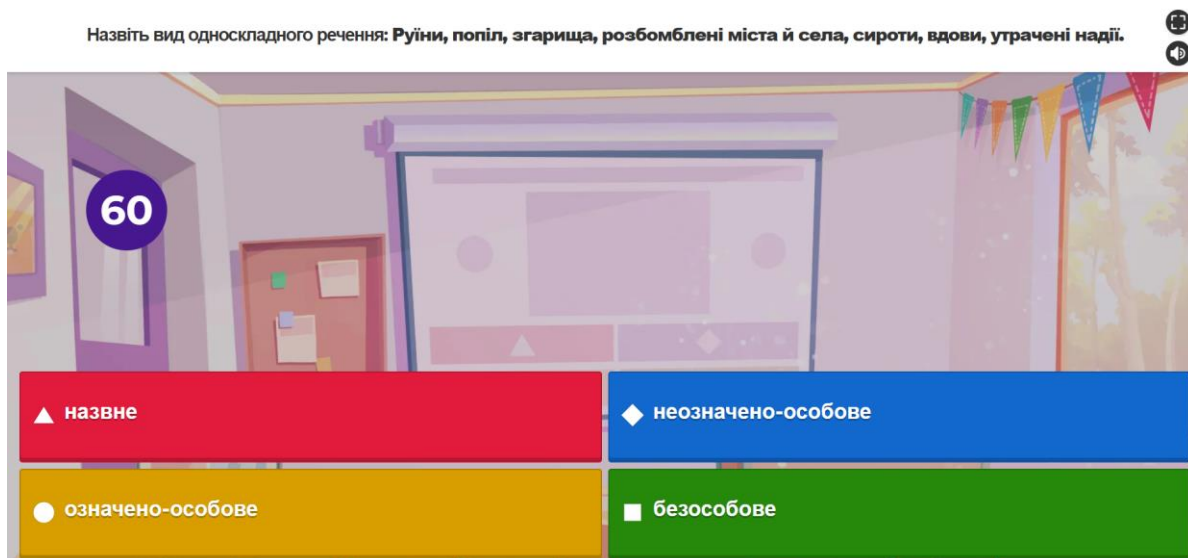

Рис. 3.1. Квіз «Односкладні та неповні речення» з онлайн-сервісу «Kahoot!»

Вправа 2. «Вправний редактор»

(URL: <https://learningapps.org/watch?v=pyztr37a524>)

Тема: «Синтаксичне керування»

Учні об'єднуються в команди. Вчитель пропонує скориставшись QR-кодом, відредагувати словосполучення. Перемагає та команда, яка швидше виконає завдання. Вправа (див. рис. 3.2.) розроблена на платформі LearningApps з метою удосконалення навичок учнів знаходити та виправляти граматичні помилки та взаємодіяти в команді.

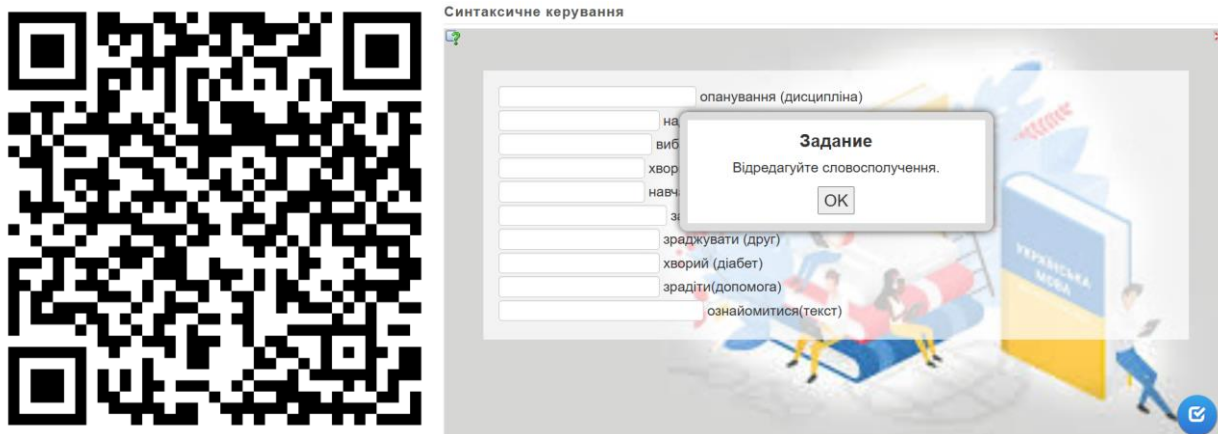

Рис. 3.2. Вправа «Вправний редактор» з онлайн-сервісу LearningApps

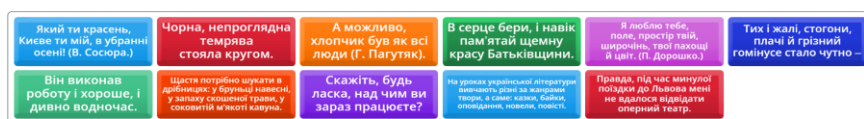
Вправа 3. «Синтаксичне лото»

(URL: <https://wordwall.net/uk/resource/81305129>)

Тема: «Просте ускладнене речення»

Учні повинні перетягнути речення до відповідної «комірки» за наявними ускладнювальними компонентами. Вправа «Синтаксичне лото» є ефективним інструментом для закріплення знань учнів про різні види ускладнених речень. Вона допомагає краще засвоїти матеріал та уникнути механічного запам'ятовування правил. Вправа створена за допомогою онлайн-сервісу Wordwall (див. рис. 3.3.).

0:08

Однорідні члени речення

Узагальнюючі слова при однорідних членах речення

Вставні слова

Звертання

Здати відповіді

Рис. 3.3. Вправа «Синтаксичне лото» з онлайн-сервісу Wordwall

Вправа 4. «Синтаксичний вебквест»

(URL: <https://vseosvita.ua/webquest/start/rxfus658>)

Тема: «Синтаксична норма. Складні випадки синтаксичного керування»

Учні, отримавши завдання, починають подорож віртуальною кімнатою. Щоб вийти з неї, учасникам потрібно правильно виконати завдання та зібрати всі літери слова-ключа. Увівши його, вони відкриють двері, що є «виходом з рівня». Вебквест учні можуть виконувати командами або парами, узагальнюючи свої знання про складні випадки синтаксичного керування на практиці (див. рис. 3.4.).

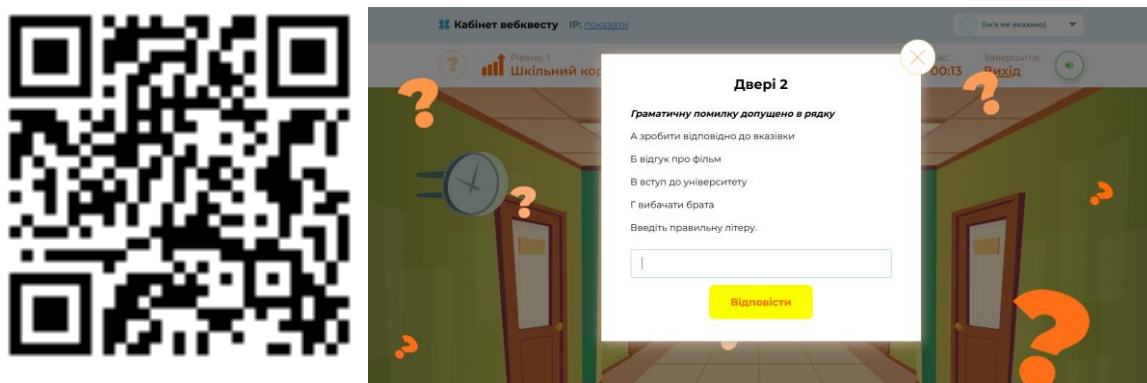

Рис. 3.4. Вебквест створений в онлайн-сервісі Всеосвіта

Вправа 5. «Розслідування синтаксичного злочину» (кейс-вправа)

Тема: «Поняття синтаксичної норми. Синтаксична помилка»

Учні стають детективами, яким необхідно розслідувати таємничий інцидент, пов'язаний з порушенням синтаксичних норм у тексті. Клас об'єднується у слідчі групи. Учні отримують символічну лупу, записники для фіксації знахідок та роздруковані тексти з синтаксичними помилками (порушений порядок слів у реченні, помилки у поєднанні однорідних членів, недотримання норм керування й узгодження, неправильна побудова складних речень тощо). Після виконання завдань групи презентують відредаговані, ставлять запитання та висловлюють свої думки. Вчитель підсумовує результати та оцінює роботу кожної групи.

Кейс-вправа передбачає використання змодельованої ситуації, за допомогою якої учні застосовують свої знання з синтаксису на практиці, аналізуючи та виправляючи помилки. Діти працюють у командах, обговорюють різні точки зору і шукають оптимальні рішення. Вправа спрямована на розвиток комунікативних навичок, критичного мислення та креативності.

Текст 1

Це сталося у травні-місяці. Гуляючи по місту я побачив, що небо затягнуте хмарами. Я зайшов у кафе, щоб випити смачної кави, яка користується попитом у місцевих. Замовивши її, я відкрив книгу і почав читати. Раптом до кафе зайшов хлопець. Він сів на стілець і упав: у нього зламалася ніжка. Всі очі кафе були

прикуті до хлопця, що лежав на підлозі. Хтось викликав швидку, хтось намагався заспокоїти переляканого юнака. А я спостерігав за цим хаосом, сидівши за своїм столиком. Неочікувано до мене підійшов власник кафе. Він розповів дивну історію про те, що в цьому місці вже не вперше трапляються подібні ситуації. За його словами, тут ніби живе злий дух, який більше сорока років не залишає у спокої відвідувачів. Ця історія мене налякала. Повертаючись додому, почалася злива. Страх охопив мене з новою силою. Можливо, я став свідком чогось надприродного?

Текст 2

За містом Суми я зупинився перепочити на березі річки Псел. Тут почувався спокійно і щасливо. Дивлячись на гладеньку поверхню води, відбивалися хмари, наче пухнасті овечки. Я вирішив прогулятися по лісу, який розкинувся неподалік. Йдучи стежкою, співали птахи та шелестіло листя під ногами. Ліс був такий густий, що сонячні промені ледве пробивалися крізь дерева. Я назбирав квітів, ромашок, волошок, дзвоників. Відчувши спрагу, пішов за водою до джерела. Слідуючи течією невеликого струмка, я все далі відходив від знайомих місць. Ліс ставав все густішим, а стежка – вузькою. Раптом я почув шум води. Підійшовши ближче, я побачив невелике джерело. Це місце було настільки прекрасним, що я вирішив залишитися тут на ніч. Розклавши вогнище, зірки сяяли на нічному небі, а я милувався ними.

Вправа 6. «Синтаксичний пазл»

Тема: «Типи зв'язку слів у словосполученні»

Учні об'єднуються у дві команди. Вчитель пропонує кожній групі виконати інтерактивну вправу за QR-кодом (див. рис. 3.5. та рис. 3.6.). Розподіляючи словосполучення по групах, учні побачать фото, за яким необхідно написати твір-опис, використовуючи різні типи зв'язку в словосполученнях. Потім команди презентують свої твори та разом з учителем оцінюють суперників. Вправи, створені за допомогою сервісу LearningApps, поєднують елементи гри, творчості та практичного застосування теоретичних знань. Створення творів-описів за пропонованими фото стимулює уяву учнів та вміння виражати свої думки, будувати речення, використовуючи різні синтаксичні конструкції. Ігровий формат вправи робить процес навчання більш цікавим та захопливим, що позитивно впливає на мотивацію учнів. Взаємооцінювання розвиває вміння аналізувати чужі тексти.

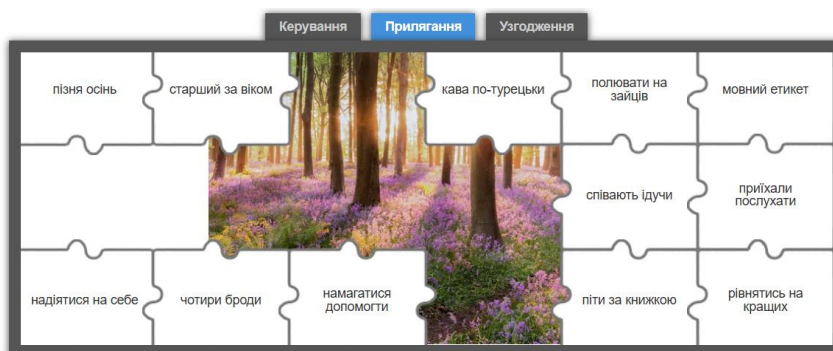

Рис. 3.5. Вправа «Синтаксичний пазл» для I команди

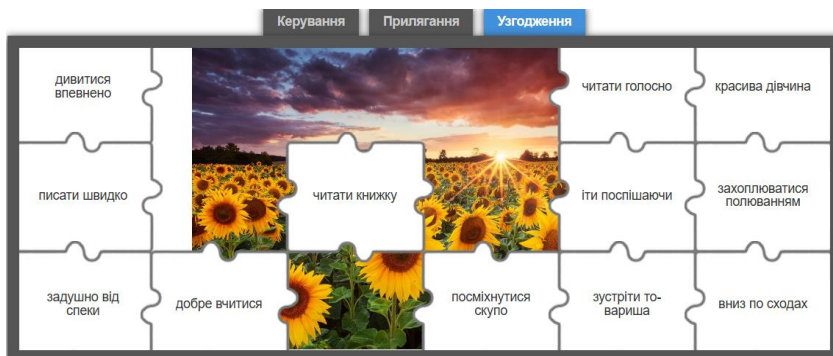

Рис. 3.6. Вправа «Синтаксичний пазл» для II команди

Вправа 7. «Мовне есе»

Тема: «Просте ускладнене речення»

Пропонуємо учням написати есе на тему: «Моє слово – моя відповідальність». Кожній групі пропонуємо використати речення з певним ускладнювальним компонентом (не менше 5).

I група: використати звертання.

II група: використати однорідні члени речення.

III група: використати вставні слова.

Вправа 8. «Синтаксичний експеримент»

Тема: «Дієприкметниковий зворот»

За поданими темами складіть короткі розповіді, використовуючи лише називні непоширені речення. Потім обміняйтеся ними з однокласниками та поширте ці речення дієприкметниковими зворотами. Зверніть увагу, як після цього змінився текст. Темі розповідей: «Країна майбутнього», «Осінній парк», «Мій герой». Ця вправа допоможе розвинути уяву та креативність, збагатити словниковий запас учнів.

Вправа 9. «Збери шпаргалку»

Тема: «Види складних речень»

Вправа «Збери шпаргалку» спрямована на закріплення знань учнів про види складних речень, розвиває логічне мислення та вміння аналізувати інформацію.

Клас об'єднується в команди по 3-4 особи. Кожній з них роздається набір карток з розрізаними на частини визначеннями видів складних речень. Гравці мають правильно поєднати їх та пояснити, чому вони так вважають. Потім представники команд презентують свої результати, а інші команди перевіряють правильність виконання завдання. Вчитель коригує помилки учнів.

<i>Складне речення – це...</i>	<i>складне речення, у якому одна частина залежить від іншої і пояснює її.</i>
<i>Складнопідрядне речення - це...</i>	<i>складне речення, частини якого рівноправні.</i>
<i>Складносурядне речення – це...</i>	<i>складне речення, частини якого можуть поєднуватися за допомогою підрядного, сурядного та безсполучникового зв'язку.</i>
<i>Безсполучникове складне речення – це...</i>	<i>речення, яке складається з двох і більше простих речень, об'єднаних за змістом і граматично.</i>
<i>Речення з різними видами зв'язку – це...</i>	<i>складне речення, частини якого пов'язані лише за змістом і інтонацією.</i>

Вправа 10. «Синтаксична мозаїка»

Тема: «Просте речення, ускладнене відокремленими членами»

Отримавши заздалегідь теми від учителя, учні об'єднуються в малі групи (по чотири або п'ять осіб) та опрацьовують їх. Після чого формуються нові групи, де кожен є експертом у своїй галузі. Таким чином, учні діляться набутими знаннями зі своїми однокласниками. Метод «Мозаїка» є ефективним у старшій школі, адже дозволяє поєднати групову і фронтальну роботу, глибше зрозуміти складну тему та взаємозв'язки у ній. Кожна група отримує дидактичний матеріал для аналізу та виписує ті речення, що стосуються опрацьованої теми.

I група: речення з відокремленими обставинами.

II група: речення відокремленими означеннями.

III група: речення відокремленими додатками.

Пропонуємо зразки дидактичного матеріалу для опрацювання учнями.

- 1. Утомлений довгою дорогою, він ліг відпочити під старим дубом,.*
- 2. Незважаючи на погані погодні умови, змагання відбулися за графіком.*
- 3. Сад, занедбаний і сумний, мовчав під зимовим сонцем.*
- 4. Спортсмени, долаючи всі перешкоди, впевнено йшли перемоги.*
- 5. Очі, сповнені туги, дивилися в далечінь.*
- 6. Високо в небі, немов величезні птахи, пливли білі хмари, освітлені останніми променями сонця.*
- 7. Атом, найменша частинка хімічного елемента, складається з ядра та електронів.*

8. *Клітина, основна структурна одиниця всіх живих організмів, має складну будову.*
9. *Мій друг, талановитий художник, створив чудову картину.*
10. *Ми, студенти філологічного факультету, з нетерпінням чекаємо літніх канікул.*
11. *Проект, запропонований молодим вченим, вразив усіх своєю оригінальністю.*
12. *Наш президент, досвідчений політик, виступив з новою ініціативою.*

Вправа 11. «Синтаксична дуель»

Тема: «Просте ускладнене речення»

Клас об'єднуємо у дві команди, кожна з яких завчасно готує для суперників запитання різного рівня складності на тему «Просте ускладнене речення». Вчитель зазначає, що питання можуть стосуватися визначення видів ускладнень (відокремлені члени, однорідні члени, звертання тощо), вживання розділових знаків, аналізу готових речень та створення власних. Визначається команда, яка починає першою. Учні розпочинають «синтаксичну дуель», по черзі ставлячи один одному підготовлені запитання.

Для більш об'єктивного оцінювання можна обрати журі. За кожну правильну відповідь команда отримує бал.

Орієнтовні запитання для учнів:

1. *Які види відокремлених членів речення ви знаєте? Наведіть приклади.*
2. *Складіть речення з відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом.*
3. *На що вказує вставне слово в реченні «Можливо, завтра піде дощ»?*
4. *Поясніть, чому в реченні «Напевно, ти забув про обіцянку» стоїть кома.*

Запропонована система інтерактивних вправ стане дієвим інструментом для вивчення синтаксису на уроках української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти.

3.2. Результати практичного застосування інтерактивних вправ на уроках української мови під час вивчення синтаксису в старшій школі

Дослідження впливу застосування комплексу інтерактивних вправ на уроках української мови під час вивчення теми «Синтаксис» проводилось нами з 2022 по 2024 рік. У ході цього ми здійснювали спостереження за рівнем засвоєння учнями старшої школи матеріалу даної теми. У 2022-2023 навчальному році проводилося спостереження за групою учнів 11 класу (10 осіб), за умови застосування традиційної методики вивчення теми «Синтаксис» (без активного використання інтерактивних технологій), та фіксувався рівень оволодіння ними навчальним матеріалом.

Наступним етапом дослідження стало практичне застосування розробленого нами комплексу інтерактивних вправ у 2024 році. Вивчення рівня їх ефективності здійснювалося в 11 класі (10 осіб) під час проходження учнями матеріалу аналогічних тем (тих, що стосуються синтаксису). Ідентично до 2022 року ми фіксували ступінь сформованості синтаксичних умінь і навичок у здобувачів освіти наприкінці вивчення даних тем. Проте на відміну від 2022 р. при проведенні занять активно застосовувались інтерактивні вправи зі створеного нами комплексу. Після цього нами було здійснено порівняння даних про рівень засвоєння учнями 11 класів навчального матеріалу з теми «Синтаксис» у 2022 та 2024 році.

Проведення описаних вище досліджень здійснювалося нами на базі Підліснівського ліцею Степанівської селищної ради Сумського району Сумської області.

Висновок про загальний ступінь навчальних досягнень учнів досліджуваних класів формувався нами на основі фіксації рівня засвоєння знань з даної теми кожним здобувачем освіти.

З метою систематизації зібраної інформації нами було виділено 4 рівні оволодіння навчальним матеріалом (початковий, середній, достатній, а також високий). Детальний опис зазначених рівнів, включно з характеристикою вмінь і навичок, якими має володіти здобувач освіти на кожному з них, подано нижче:

– *Початковий* – учень володіє матеріалом виключно на репродуктивному рівні, здатен відтворювати деякі синтаксичні поняття, фрагментарно розпізнає та виділяє граматичні основи та другорядні члени в реченні тощо. Учень не дотримується синтаксичних норм і правил при виконанні письмових робіт.

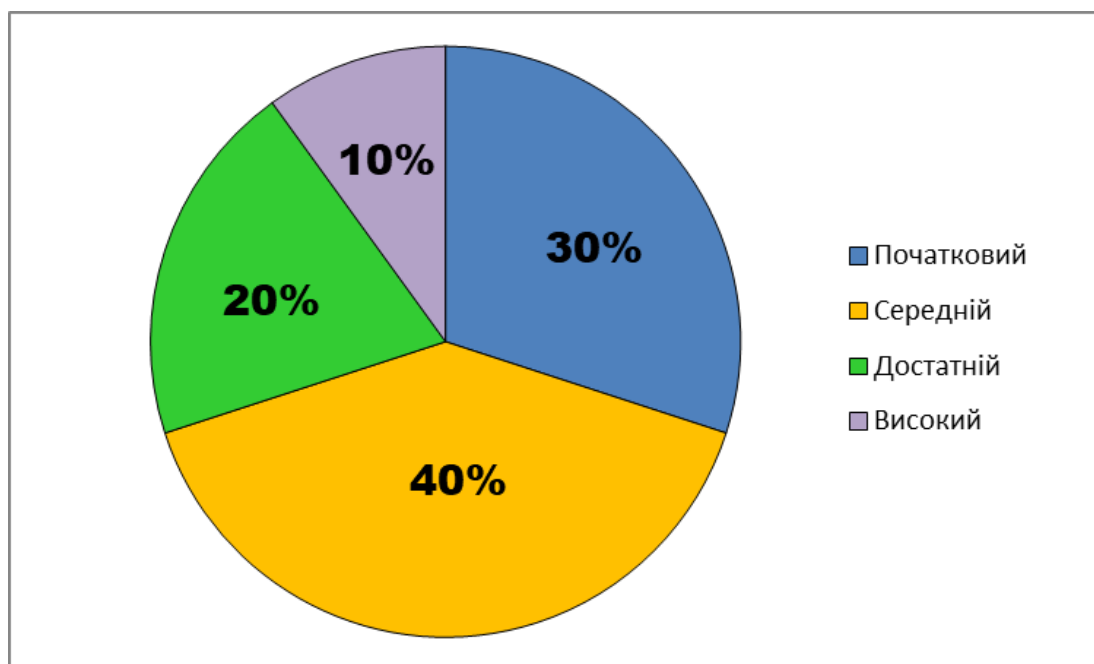
– *Середній* – здобувач освіти здатен здійснювати самостійне відтворення частини навчального матеріалу. Знає визначення ключових понять у темі, зокрема «синтаксична помилка», «синтаксичне керування», «синтаксична норма» тощо. Частково спроможний ідентифікувати необхідні синтаксичні одиниці в тексті. З допомогою вчителя виявляє синтаксичні помилки у реченнях. Учень не завжди дотримується синтаксичних норм і правил у письмових роботах.

– *Достатній* – здобувач освіти володіє фактичним та теоретичним навчальним матеріалом у повній мірі та здатен його логічно відтворювати, зокрема розрізняє прості та складні речення з різними ускладнюючими компонентами (однорідні члени, вставні слова та речення, звертання тощо). Учень в цілому дотримується синтаксичних норм і правил, проте допускає незначну кількість помилок у письмових роботах.

– *Високий* – здобувач освіти у повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Здатен ефективно застосовувати свої знання на практиці. Учень

дотримується синтаксичних норм і правил у письмових роботах, виявляє та редагує синтаксичні помилки у текстах. Характеризує різні види речень, розповідає про їх особливості.

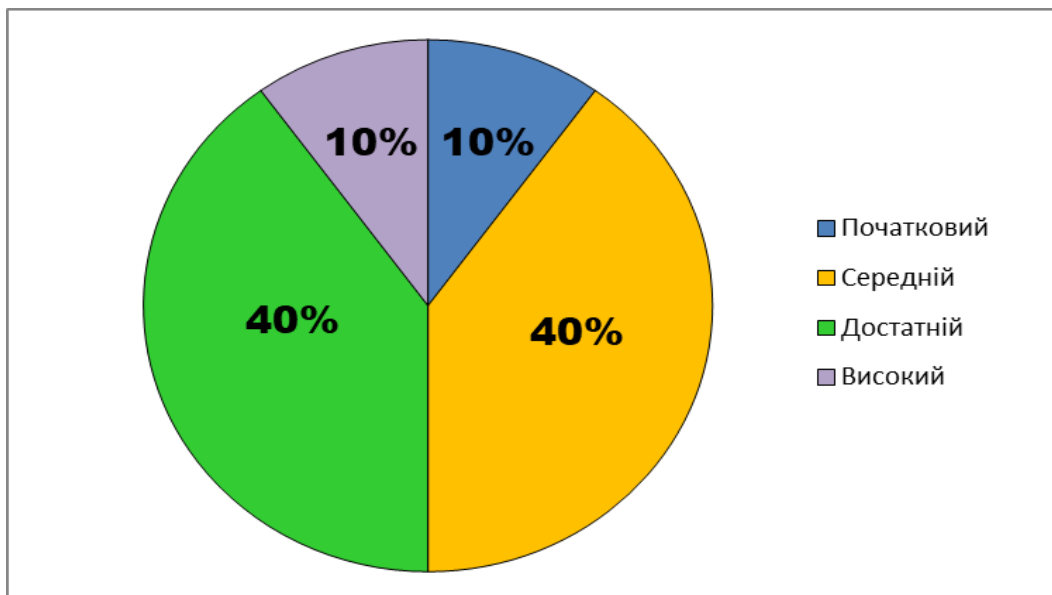
Враховуючи описані вище рівні, у 2022-2023 н.р. нами було визначено рівень навчальних досягнень учнів 11 класу. На момент дослідження в даному класі навчалось 10 осіб. Навчання здійснювалось за традиційною методикою, а інтерактивні технології не використовувались. Результати спостережень за досягненнями учнів при вивченні синтаксичних тем (з розподілом на рівні) подано на рисунку 3.7.

Рис. 3.7. Рівні навчальних досягнень учнів з теми «Синтаксис» (без використання інтерактивних вправ)

З рисунку 3.7. бачимо, що за ступенем засвоєння матеріалу з теми «Синтаксис» в більшості учнів (40%) спостерігається «Середній» рівень знань, значна частина здобувачів освіти перебувають на «Початковому» (30%) та «Достатньому» рівнях (20%). Кількість учнів, що навчаються на «Високому» рівні є низькою (10%).

Аналогічно до 2022-23 н. р. ми визначили ступінь досягнень учнів 11 класу (під час дослідження у ньому навчалось 10 осіб) при вивченні даної теми в 2024-2025 н.р. Основною відмінністю стало активне застосування інтерактивних вправ з розробленого нами комплексу. Відповідні результати змін в успішності учнів при вивченні тем із синтаксису (з врахуванням внесених змін у процес навчання) подано на рисунку 3.8.

*Рис. 3.8. Рівні навчальних досягнень учнів з теми «Синтаксис»
(з використанням комплексу інтерактивних вправ)*

З рисунку 3.8. бачимо, навчальні досягнення учнів при вивченні синтаксичних тем дещо покращились за умови активного застосування в ході уроків інтерактивних вправ, що відображається в змінах статистики за рівнями:

– «Початковий» – 10%, кількість учнів на цьому рівні зменшилась (було 30%), що відбулось за рахунок покращення їх знань.

– «Середній» – 40%, тут змін не відбулося, водночас спостерігається покращення загального рівня знань більшості учнів.

– «Достатній» – 40%, кількість здобувачів освіти на даному рівні помітно збільшилась (було 20%).

– «Високий» – 10%, зміни відсутні.

Аналізуючи дані, можемо відзначити незначні позитивні зміни у рівні засвоєння матеріалу учнями. Проте важливим критерієм ефективності навчальної вправи також (особливо інтерактивного типу) є рівень впливу її на зацікавленість та пізнавальну активність учнів.

Враховуючи зазначене вище, ми додатково провели опитування здобувачів освіти, в якому запропонували їм здійснити оцінювання вправ, що входять до розробленого нами комплексу за низкою параметрів.

Для цього їм потрібно було виставити бали кожній вправі за такими твердженнями (де 0 – повністю не згоден, 10 – цілком погоджуюсь), їх список подано нижче:

- Питання №1. Вправа для мене була цікавою.
- Питання №2. Вправа допомогла мені краще засвоїти матеріал з теми.
- Питання №3. Інструкції до вправи були зрозумілими для мене.

Середні оцінки кожної вправи учнями за даними параметрами наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Оцінка учнями інтерактивних вправ з синтаксису

Номер та назва вправи	Номер питання		
	1	2	3
1	2	3	4
Вправа 1. «Синтаксичний квіз»	8,8	8,5	8,7
Вправа 2. «Вправний редактор»	7,5	7,1	8,7
Вправа 3. «Синтаксичне лото»	8,2	7,7	9,1
Вправа 4. «Синтаксичний вебквест»	9,1	8,2	8,3
Вправа 5. «Розслідування синтаксичного злочину» (кейс-вправа)	8,7	9,1	9,0
Вправа 6. «Синтаксичний пазл»	7,2	7,7	8,1
Вправа 7. «Мовне есе»	7,0	7,5	8,8
Вправа 8. «Синтаксичний експеримент»	7,3	7,5	8,0
Вправа 9. «Збери шпаргалку»	7,7	8,1	8,9
Вправа 10. «Синтаксична мозаїка»	8,4	7,9	8,0
Вправа 11. «Синтаксична дуель»	8,6	8,3	7,9

Результати опитування показали, що найбільше учням сподобалася вправа № 1, 4, 5. Найбільш ефективними для засвоєння матеріалу теми учні вважають вправи № 1, 5, 11. Найдоступнішими для розуміння та виконання для учнів стали вправи № 3, 5, 9.

Усереднену оцінку (за трьома параметрами) кожної вправи учнями подано на рисунку 3.9. у вигляді гістограми.

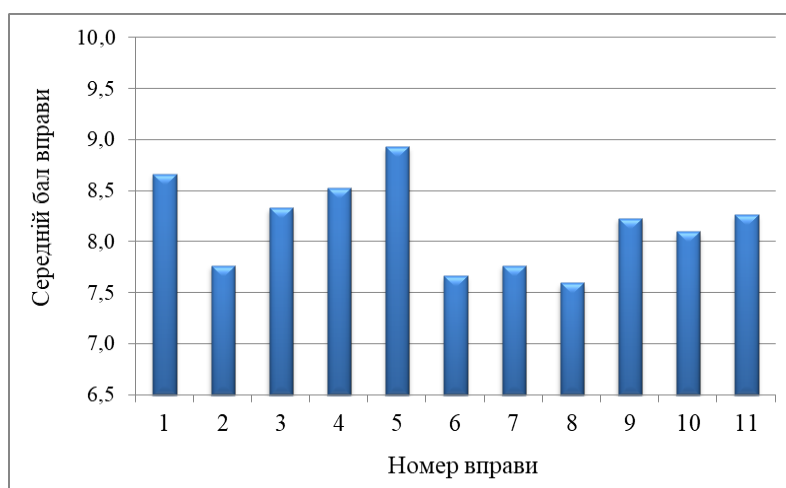

Рис. 3.9. Рейтинг інтерактивних вправ з синтаксису за оцінкою учнів.

З рисунку 3.9. бачимо, що найкраще учнями було оцінено такі вправи:

- Вправа 5. «Розслідування синтаксичного злочину» (8,9 б.)
- Вправа 1. «Синтаксичний квіз» (8,7 б.)
- Вправа 4. «Синтаксичний вебквест» (8,5 б.)

Виходячи з аналізу узагальнюючої діаграми, можемо підсумувати, що майже всі вправи з розробленого нами комплексу були позитивно сприйняті учнями.

Таким чином, розроблений комплекс інтерактивних вправ для учнів старших класів стане ефективним інструментом на уроках вивчення тем із синтаксису, оскільки він сприяє не лише засвоєнню теоретичного матеріалу, а й розвитку практичних навичок учнів, формує у них уміння аналізувати, синтезувати та творчо застосовувати знання з даної теми. Завдяки різноманітності завдань та інтерактивному підходу, вчитель зможе реалізувати завдання, передбачені програмою, залучити учнів до активної взаємодії та зробити уроки української мови більш цікавими та динамічними. Комплексний підхід, що реалізований у запропонованій системі вправ, сприяє глибокому розумінню учнями синтаксичних понять і вдосконалює їх мовленнєві навички.

Ми вважаємо, що проведення уроків з теми «Синтаксис» з використанням інтерактивних технологій сприяє кращому засвоєнню учнями навчального матеріалу в порівнянні з традиційним підходом, що обґрунтовує доречність їх використання під час занять. Водночас, на нашу думку, є доцільним подальше впровадження даних вправ в структуру уроків, для додаткової перевірки їх впливу на результативність здобувачів освіти при вивченні даної теми. Виходячи з власного досвіду, можемо зробити висновок, що використання поданих вправ на уроках української мови дійсно підвищують пізнавальну активність та мотивацію учнів, зацікавлюють їх. Допомагають краще засвоїти навчальний матеріал у тісній взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу.

ВИСНОВКИ

Під час аналізу інформаційних джерел узагальнено ключові поняття, що пов'язані з інтерактивними технологіями, наведено їх класифікацію та здійснено порівняльний аналіз переваг та недоліків їх застосування. Визначено особливості та оптимальні умови впровадження технологій інтерактивного навчання на уроках української мови, зокрема при вивченні теми «Синтаксис».

Дана тема є вкрай важливою частиною методики, від засвоєння якої у подальшому залежить успішність учнів під час роботи над іншими розділами. Це обумовлює доцільність застосування інтерактивного підходу при вивченні синтаксису. Ефективне їх впровадження залежить від вибору доцільних форм та методів до кожного уроку, готовності вчителя та учнів до їх реалізації, систематичності впровадження в освітній процес.

Інтерактивні технології, попри свою відносну новизну станом на сьогодні, набули широкого поширення й розвитку в Україні та світі. Це пов'язано з низкою причин, зокрема зміною типу мислення сучасних учнів, переходом на дистанційний формат навчання тощо. У таких умовах інтерактивне навчання є значно ефективнішим за класичний підхід.

Для актуалізації інформації про рівень реалізації інтерактивних технологій в сучасній мовній освіті здійснено аналіз чинних підручників та нормативно-правової бази. У підручниках для 5-7 класів наявна велика кількість різноманітних інтерактивних завдань, що зокрема пов'язано з переходом до Нової української школи, де значно акцентується увага на активній взаємодії учасників освітнього процесу в ході заняття. Кількість інтерактивних завдань у підручниках для 10-11 класів суттєво варіюється залежно від його авторського колективу. Всі вони містять певну кількість оригінальних завдань та вправ, які орієнтовані на творчу роботу, проте для реалізації інтерактивної функції їх слід модифікувати під групову форму роботи. Для поліпшення ефективності проведення занять в інтерактивній формі вважаємо також доцільним використання завдань з додаткових джерел: інтернет-ресурси, методичні розробки комплексів вправ даного типу тощо.

Розроблено комплекс інтерактивних вправ з теми «Синтаксис» для застосування на уроках української мови в старших класах закладів загальної середньої освіти. Даний комплекс включає 11 вправ різного типу, які реалізуються із залученням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема онлайн-платформ Wordwall, Kahoot!, LearningApps, Всеосвіта (модуль для створення вебквестів) тощо. Це сприятиме глибокому засвоєнню синтаксичних знань, розвитку критичного мислення, творчих та комунікативних навичок учнів, підвищуватиме рівень їх пізнавальної активності та мотивуватиме до вивчення української мови.

Для визначення ефективності розробленого комплексу вправ проведено порівняльне дослідження співвідношення рівнів успішності учнів при вивченні синтаксичних тем при використанні традиційного підходу, а також за умови активного застосування інтерактивних технологій на уроках української мови. Аналіз отриманих результатів показав, що при проведенні уроків із застосуванням технологій інтерактивного навчання спостерігається краще засвоєння учнями теми «Синтаксис» у порівнянні з традиційним підходом до викладання. Це засвідчує доцільність їх використання в освітньому процесі. Додатково до визначення впливу цих вправ на рівень засвоєння знань здобувачів освіти було проведено опитування та зібрано відгуки учнів 11 класу про даний комплекс. Це було зроблено з метою вивчення змін у їх мотивації та пізнавальній активності за умови активного застосування інтерактивних вправ на уроках. Опитування показало, що учні позитивно сприйняли більшість вправ та відзначили їх цікавість та ефективність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. М. Українська мова : підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Грамота, 2022. 208 с.
2. Авраменко О. М. Українська мова : підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Грамота, 2023. 224 с.
3. Авраменко О. М. Українська мова : підруч. для 7-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Грамота, 2024. 216 с.
4. Авраменко О. М. Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Грамота, 2018. 208 с.
5. Авраменко О. М. Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Грамота, 2019. 208 с.
6. Герман В. В., Провозьон С. Є. Використання онлайн-сервісів під час вивчення синтаксису на уроках української мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. 2024. Вип. 3. С. 54–64.
7. Герман В. В., Провозьон С. Є. Розвиток мовнокомунікативної компетентності учнів 7 класу під час вивчення синтаксису: інтерактивні вправи. *Слобожанський науковий вісник*. Серія: Філологія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 3. С. 123-127.
8. Глазова О. П. Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 224 с.
9. Голуб Н. Б. Українська мова (рівень стандарту) підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Педагогічна думка, 2019. 232 с.
10. Голуб Н. Б. Українська мова (рівень стандарту) підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Педагогічна думка, 2018. 200 с.
11. Голуб Н. Б. Українська мова : підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2022. 256 с.
12. Голуб Н. Б. Українська мова : підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2023. 256 с.
13. Голуб Н. Б. Українська мова : підруч. для 7-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Грамота, 2024. 272 с.
14. Голубцова І. А. Впровадження інтерактивних технологій. *Організація навчально виховного процесу*. 2007. Вип. 9. С. 161.
15. Горошкіна О. М. Особливості використання інтерактивних методів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. С. 7-10.
16. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartivpovnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

17. Заболотний О. В. Українська мова : підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2022. 240 с.
18. Заболотний О. В. Українська мова : підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2023. 272 с.
19. Заболотний О. В. Українська мова : підруч. для 8-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2024. 272 с.
20. Заболотний О. В. Українська мова : (рівень стандарту) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2019. 240 с.
21. Заболотний О.В. Українська мова : (рівень стандарту) : підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2018. 192 с.
22. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/2145-19>.
23. Іова В. Ю., Красномоовець С. В. Інноваційні методи виховання. Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2006. С. 192.
24. Коваль Т. І., Кочубей Н. П. Інтерактивні технології навчання іноземних мов. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. №7. С. 160-163.
25. Колісник-Гуменюк Ю. І. Сучасні інтерактивні технології навчання. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. Вип. № 5. С. 118-124.
26. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
27. Коростіль Л. А. Покоління Z : Пошук способів педагогічної взаємодії. *Народна освіта*. 2018. Вип. 1(34). URL: <https://www.narodnaosvita.kiev.ua/>
28. Кушнір Т. І. Використання інтерактивних методів навчання під час вивчення синтаксису в загальноосвітніх навчальних закладах. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2016. № 4 (31). С. 545-549.
29. Лалак Н. В. Інтерактивна модель навчання студентів : проблеми та перспективи. *Педагогіка, соціальна робота*. 2011. Вип. 20. С. 69-70.
30. Маріна Б. Методичні аспекти використання інтерактивних методів навчання на уроках української мови у початковій школі. *Молодий вчений*. 2019. Вип. 9(73). С. 355-358.
31. Мельник В. В. Інтеракція в освітньому процесі : технологія організації. *Управління школою*. 2006. №23 (133). С. 15-35.
32. Могилевська В. А. Опрацювання дискусійних питань. *Інноваційні технології навчання іноземних мов професійного спрямування* : матеріали науково-методичного семінару. Київ, 2017. С. 41-44.
33. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.)

34. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) (автори Заболотний О. В., Заболотний В. В.).
35. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.)
36. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Заболотний О. В., Заболотний В. В.)
37. Мостіпака Т. П. Інтерактивні технології у викладанні природничих дисциплін. *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном: збірник наукових праць*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 143-148.
38. Навчальна програма з української мови (профільний рівень) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року
39. Навчальна програма з української мови (рівень стандарту) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 року
40. Навчальна програма з української мови (рівень стандарту) для 5-9 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки від 07.06.2017 № 804. Київ. С. 91.
41. Онатій А. В., Ткачук Т. П. Українська мова : підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2022. 287 с.
42. Онатій А. В., Ткачук Т.П. Українська мова : підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2023. 288 с.
43. Онатій А. В., Ткачук Т. П. Українська мова : підруч. для 7-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Літера ЛТД, 2024. 256 с.
44. П'ятакова Г. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі. *Навчально-методичний посібник для студентів вищої школи*. Львів, 2008.
45. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. – URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>
46. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання : наук.- метод. посіб. Київ : Видавництво А.С.К., 2007. С 142.
47. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / за ред. О. І. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. С. 192.
48. Ростока М. Л. Технологія ситуативного моделювання у викладанні облікових дисциплін у навчальних закладах системи професійної освіти.

- Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання* : матеріали Звітної науково-практичної конференції за 2014 рік. Київ, 2015. С. 147-149.
49. Руденко Н. М., Головчанська О. В. Застосування інтерактивних технологій з використанням ІКТ на заняттях дисциплін математичного циклу. *Інформатика та інформаційні технології в начальних закладах*. 2015. Вип. 4(57). С. 41-47.
50. Сапронова Ю. Р., Шелюк Ю. С., Шинкаренко І. А. Використання технологій колективно-групового навчання на уроках біології. *Біологічні дослідження – 2019*. 2019. С. 426-428.
51. Сиротенко Г. О. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання : інформ. метод. збірник. Харків : Основа, 2003. 164 с.
52. Ступак І. О. Суть інтерактивних технологій та їх переваги і недоліки при використанні на уроках у школі. *Вісник студентського наукового товариства*. Ніжин, 2012. Вип. 8. С. 243.
53. Хижун Я. В. Інтерактив у практиці вивчення іноземної (англійської) мови: переваги та недоліки. *Педагогічні науки реалії та перспективи*. 2017. Вип. 58. С. 157-162.
54. Шевченко А. І., Колеснік О. П. Переваги і недоліки інтерактивних лекцій. *Здобутки клінічної та експериментальної медицини* : матеріали науково-практичної конференції. Тернопіль, 2017. С. 193-194.
55. Шелехова Г. Т. Сучасний підручник української мови як засіб формування комунікативної компетентності старшокласників. *Українська мова і література в школі*. 2011. № 6. С. 19–22.
56. Ющук І. П. Українська мова (рівень стандарту) : підручник для 10 кл. закладів загальн. серед. освіти. Тернопіль : Навч. книга - Богдан. 2018. 208 с.
57. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі : навч. мет. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 80 с.
URL: http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/inter_formy.pdf
58. Яремчук Н. С. Інтерактивні технології в удосконаленні навичок говоріння в учнів 5-6 класів на уроках української мови. *Горизонти освіти*. 2010. Вип. 1(29). С. 72-77.
59. Felder R. M., Brent R. Cooperative learning. *Active learning: Models from the analytical sciences*, 2007. С. 34-53.

ДОДАТКИ

Додаток А. Вправи з підручників української мови для 5-7 класів НУШ

1. Вправи з підручників авторів О. В. Заболотного, В. В. Заболотного

5 клас

Проект

Учні та учениці вашого класу мають підготувати гру «Найрозумніший».

Тема гри «Синтаксис і пунктуація».

Об'єднайтеся в такі групи:

- ✓ мовознавці (добирають для гравців запитання і завдання з теми);
- ✓ гравці (2–3 команди);
- ✓ ведучий/ведуча (проводить гру відповідно до правил);
- ✓ журі (оцінює відповіді команд, визначає переможців);
- ✓ актори (готують та озвучують цікаві повідомлення про мову під час рекламних пауз, розігрують гумористичні діалоги).

Проведіть гру у вільний від уроків час. Запросіть учнів інших класів, учителів, батьків.

Рис. А.1

377. Хто зможе за одну хвилину утворити й записати 7 словосполучень із поданих слів? А хто ще більше? Форму слів можна змінювати. Для поєднання окремих слів можна використовувати прийменники.

День, сорочка, повільно, сонячний, сонце, будинок, вечір, пізно, село, бабусин, плавати, річка, дорога, робота, вранці, клас, великий, ходить, червоний, хлопчик, веселий, мріяти

Прийменники
*над, про, з,
у, до, біля, за,
під, на*

Рис. А.2

399. ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Хтось із вас має виписати речення з одним головним членом, а хтось – із двома. Підкресліть граматичні основи. Обміняйтеся зошитами й перевірте правильність виконання.

1. Велике дерево поволі росте. 2. З порожнього відра води не черпай. 3. Гарними розмовами гостей не наситиш. 4. Гречана каша сама себе хвалить. 5. Без першої ластівки весна не приходить. 6. Пам'ятатимеш до нових віників (*Нар. творчість*).

Рис. А.3

407. СИТУАЦІЯ. 1. Уявіть, що ви їдете у громадському транспорті. Вам потрібно вийти, але попереду стоять пасажери. Як ви звернете до них, дотримуючись гарних манер? Яким видом речення за метою висловлювання та емоційним забарвленням скористаєтеся?

2. Уявіть, що ви позичили флешку своєму однокласнику. Він пообіцяв повернути її наступного тижня, але не дотримав слова. Можливо, забув? Як сказати про це однокласнику, щоб він зрозумів вас і не образився? Яким видом речення за метою висловлювання та емоційним забарвленням скористаєтеся?

Рис. А.4

6 клас

19 СИТУАЦІЯ. Уявіть, що ви були глядачем / глядачкою поєдинку з футболу, легкої атлетики, боксу тощо. Ви хочете розповісти про побачене друзям / подругам. Складіть усно відповідні висловлення (3–5 речень), використавши 2–3 поданих вставних слова (сполучення слів).

- ✓ мабуть
- ✓ можливо
- ✓ на жаль
- ✓ на радість
- ✓ по-моєму
- ✓ до речі
- ✓ отже

Рис. А. 5

11 I. ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Розподіліть між собою групи словосполучень. Доберіть до них синонімічні з прикметниками й запишіть. Перевірте одне в одного правильність виконання.

Група 1. Юшка з грибами, завдання додому, криниця дідуся, хвилі Дніпра, вироби з паперу.

Група 2. Вітер з моря, споруда для захисту, ліси Чернігівщини, сік з апельсина, хата лісника.

II. Складіть з одним дібраним словосполученням речення. Запишіть, підкресліть члени речення.

Рис. А. 6

7 клас

461 ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Розподіліть між собою подані схеми. Складіть і запишіть за своїми схемами складні речення, використовуючи відповідні сполучники підрядності. Перевірте одне в одного правильність виконання.

<p>коли?</p> <p>1. <input type="text"/>, <input type="text"/>.</p>	<p>чому?</p> <p>2. <input type="text"/>, <input type="text"/>.</p>
<p>за якої умови?</p> <p>3. <input type="text"/>, <input type="text"/>.</p>	<p>з якою метою?</p> <p>4. <input type="text"/>, <input type="text"/>.</p>

Рис. А.7

535 I. ПОПРАЦЮЙТЕ В ПАРАХ. Розподіліть між собою світлини (с. 231). Складіть за своєю світлиною три словосполучення з прислівниками й три словосполучення з прийменниками. Перевірте одне в одного правильність виконання.

Замок Паланок,
м. Мукачєво

Національний природний
парк «Гуцульщина»

Рис. А.8

2. Вправи з підручника автора О. М. Авраменка

5 клас

5. Попрацюйте в парах. Складіть діалог за однією з поданих ситуацій мовлення. Використайте в ньому всі види речень за метою висловлювання та емоційним забарвленням.

- Розподіл обов'язків із чергування у школі.
- Розподіл ролей у шкільній виставі за мотивами народної казки «Мудра дівчина».
- Планування серії дописів (для шкільного сайту) про дотримання правил безпечного поводження в умовах пандемії.

Рис. А.9

3. Об'єднайтеся в пари й складіть із кожним словом по два словосполучення, у яких би подані слова були вжиті в переносному значенні (за зразком).

Холодний, крапля, гіркий, сідати.

Зразок. Чиста душа, чисте сумління.

Рис. А.10

2. Колективно відредагуйте та запишіть речення.

1. Ми знаємо друг друга вже сім років. 2. Чай на травах попереджає застуду. 3. Наш клас приймає участь у мовному марафоні. 4. На екскурсії всі захотіли придбати пам'ятні сувеніри. 5. Треба знати всі виключення з правил.

Рис. А.11

6 клас

2. Складіть і розіграйте в парах діалог за однією із ситуацій (безпека спілкування).

1. Вам телефонує незнайома людина й просить сказати, де працюють ваші батьки й коли повертаються з роботи додому.

2. Вам написала в інстаграмі незнайома людина про те, що ви виграли приз (мобільний телефон) і треба прийти за вказаною адресою, щоб забрати його.

3. Розглянувши комікс, складіть і розіграйте діалог у парах (усно). Використайте по три-чотири репліки до кожного сюжету.

Рис. А.12

3. Вправи з підручника авторів Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіної

5 клас

304

Створіть візуальну карту уроку. Відведіть на ній місце відомому (тому, що ви знали до цього уроку) й новому (тому, що ви дізналися сьогодні). Упишіть у неї найважливіші слова уроку.

Рис. А.13

- 320** I Використовуючи знання з курсу інформатики, створіть хмару слів «Головні члени речення».
- II Уявіть, що ви бачите море. Опишіть його за допомогою дієслів-присудків:
- коли світить яскраве сонце;
  - під час дощу;
  - під час бурі, шторму;
  - вночі.

Довідка: блищить, голубіє, сріблиться, нуртує, чорніє, хвилюється.

Рис. А.14

- 337** Запропонуйте способи розв'язання проблеми: ваша родина зібралася в подорож Україною, і у вас є домашній улюбленець. Як бути: забрати з собою (які ризики необхідно врахувати) чи передати тимчасово друзям / родичам (на що звернути увагу)? Чи є інші варіанти? Сформулюйте й запишіть найкращий, на вашу думку, спосіб розв'язання проблеми. Обґрунтуйте. Доберіть максимальну кількість порад. Правильно розставте розділові знаки.

Рис. А.15

- 350** Підготуйте й запишіть запитання своїм однокласникам / однокласницям про їхні громадянські обов'язки. У відповідях на запитання мають бути однорідні члени речення.

Рис. А.16

- 374** Прочитайте епіграфи. Поставте одне одному запитання й дайте на них відповіді. У разі потреби використайте подані запитання.
- Які слова ми називаємо «добрими»?
  - Що притаманне добрій людині? Наведіть приклади проявів доброти.
  - Де вам доводилося чути слова «добродійність» і «доброчинність»?
  - Наскільки важлива доброта?

Рис. А.17

4. Вправи з підручника авторів А. В. Онатій, Т. П. Ткачук

5 клас

- Розробіть** макет інстаграм-сторінки Євгена Клопотенка. До кожного із зображень **напишіть** текст допису, використовуючи лише односкладні речення. **Презентуйте** у класі.

Рис. А.18

- Робота в мінігрупі.** Запитайте однокласників, чи читали вони книжку «Гаррі Поттер і філософський камінь». Пригадайте (або знайдіть) разом будь-які три епізоди, оформіть їх як пряму мову, запишіть.

Рис. А.19

- 365** **Попрацюйте** в парах. **Поставте** однокласнику/однокласниці запитання з анкети. **Запишіть** відповіді, використовуючи однорідні члени речення.

Анкета

1. Які твої улюблені імена?
2. Які твої улюблені кольори?
3. Куди ти хочеш поїхати на канікулах?
4. Які фільми тобі подобаються?
5. Які твої улюблені страви?
6. З ким ти хотів би/хотіла б сходити на прогулянку?

Рис. А.20

- 454** **Обговоріть** з однокласниками подані визначення, доповнюючи їх.

1. Речення, у якому є одна граматична основа, називається ...
2. До другорядних членів речення належать ...
3. Означення вказує на ... і відповідає на питання ...
4. Додаток не може стояти в ... відмінку.
5. Обставина відповідає на питання ...
6. Додаток підкреслюємо ..., означення — ..., обставину — ...

За результатами обговорення **намалюйте** й **доповніть** подану ментальну карту інформацією про головні та другорядні члени речення.

Рис. А.21

Додаток Б. Вправи з підручників української мови для 10-11 класів

1. Вправи з підручника авторів О. В. Заболотного, В. В. Заболотного 10 клас

попрацюйте в парах

4. Кожному (кожній) пропонується відшукати в різних довідкових виданнях інформацію про мови, якими користується найбільша кількість носіїв, і скласти рейтинг найпоширеніших мов світу, зазначивши кількість людей, які розмовляють тією чи тією мовою.

Порівняйте знайдену інформацію та складені рейтинги. Висловіть припущення про достовірність наявної інформації, спільно виявіть суперечливі місця й прогалини.

Рис. Б.1.

Проект
ФЛЕШМОБ

Для розширення свого світогляду та збагачення словникового запасу проведіть разом із друзями флешмоб «Прикрась життя українською».

Умови участі:

- ✓ обрати зі словника одне ваше улюблене слово або малознайоме слово;
- ✓ написати це слово на аркуші паперу (можна надрукувати, оформити);
- ✓ з написаним на папері словом зробити фото або селфі;
- ✓ опублікувати фото або фотоколаж зі словом на своїй сторінці в соціальних мережах;
- ✓ у коментарях подати тлумачення обраного слова;
- ✓ запросити до участі двох друзів, передавши їм естафету.

Рис. Б.2.

ситуація

38. Пригадайте або уявіть перебіг одного із шоу конкурсного характеру («Танці з зірками», «Голос країни», «Ігри патріотів», «Х-Фактор», «Караоке на майдані», «Ліга сміху» тощо). Ваш знайомий не дивився цього шоу й попросив стисло розповісти. Складіть відповідне усне висловлення (4–6 речень), скориставшись 2–4 поданими словосполученнями.

✓ брати участь	✓ зумовило успіх
✓ здобувати перемогу	✓ протягом конкурсу
✓ відзначати переможців	✓ незважаючи на труднощі
✓ чинні правила	✓ правильна тактика
✓ наступний етап	✓ стосунки між учасниками
✓ підбити підсумки	

Рис. Б.3.

два – чотири – усі разом

91. З'ясуйте, з якими стилями мовлення співвідносні речення. Знайдіть фразеологізми й замініть їх усно синонімічними словами чи словосполученнями. Як це позначиться на реченнях?

1. Депутати в поті чола написали та подали на розгляд уже п'ятий (!) варіант Житлового кодексу. А хура й досі там (*З газети*). 2. Музам було гостро наказано не бити байдиків і не ловити ґав надалі, а вступити на службу рідному краю (*Леся Українка*). 3. Це вже ви передали куті меду (*Марко Вовчок*).

Рис. Б.4.

2. Вправи з підручника авторів Н. Б. Голуб, В. І. Новосьолова

10 клас

137. **Дискусія.** Ви стали свідком розмови, у якій один співрозмовник стверджує, що фразеологізми обмежують творчі можливості мови, а інший переконує, що вони дають змогу замінити однією місткою фразою багатослівне речення. Одна річ сказати: «Почуватися на сьомому небі». І зовсім інша – довго пояснювати, що нині день склався вдало, пощастило, результати роботи блискучі тощо. До думки якого зі співрозмовників ви пристанете? Продовжте діалог.

Рис. Б.5.

50. **Об'єднайтеся** для виконання завдання в невеликі групи (по двоє-троє). Підготуйте проект «Мовна ситуація в Україні». Сформулюйте тезу. Створіть доказову базу. Підготуйте презентацію.

Рис. Б.6.

3. Вправи з підручника О. П. Глазової

11 клас

249. **Попрацюйте в парах.** Складіть дві веселих історії, зміст яких можна передати реченням *Поставити крапку не можна продовжити*. Зміст має бути різним у залежності від того, де ви поставите кому. У тексті складених висловлень уживайте безсполучникові речення.

Рис. Б.7.

183. **Попрацюйте в групах.** Прочитайте уривки зі спілкування старшокласників на форумі (с. 106). Сформулюйте суть обговорюваного питання.

● Включившись в обговорення, напишіть 2–3 відповіді дописувачам форуму, висловивши своє ставлення до дискутованого питання.

<p>Козак Цікавенко</p> <p>Група: Користувачі Повідомлень: 21 Статус: Offline</p>	<p>Дата: 20.1.2019, 17:30 Повідомлення # 21</p> <p>Друзі, поясніть, хто може! Багаторазово траплялися мені поетичні рядки, іменники-звертання в яких ужито у формі Н. в.! Можу процитувати: «Учитель наш, як ми тебе любили...» — це В. Сосюра. Чому ж таку форму нині вважають ненормативною? Невже Сосюра не дотримувався норм? Бути такого не може!</p>
<p>Зореслава, до всього цікава</p> <p>Група: Користувачі Повідомлень: 16 Статус: Offline</p>	<p>Дата: 21.1.2019, 15:20 Повідомлення # 16</p> <p>У формі називного відмінка іменник, яким виражено звертання, уживають надзвичайно рідко — таке трапляється в поетичних творах, якщо є потреба змінити місце наголосу. А ще — коли в ролі звертання вживають запозичене слово. Скажімо, іменник <i>пальто</i>, хоч в українській мові й відмінюється, проте форма кличного відмінка збігається з формою називного. Ось цитата з вірша Василя Стуса: <i>Моє перелицьоване пальто, ану скажи, кого ти взимку гріло?</i> Українська мова належить до тих слов'янських мов, що зберегли кличний відмінок, тоді як більшість інших втратили його. Тож бережімо відмінок кличний — патріотичний і романтичний!</p>

Рис. Б.8.

4. Вправи з підручника авторів О. В. Заболотного, В. В. Заболотного 11 клас

КОЛО ДУМОК

216. Поміркуйте, чому перше речення вважаємо односкладним повним, а друге й третє – двоскладними неповними.

1. Мені тоді полегшало.
2. Хмари над степами.
3. Вибрав дорогу нелегку.

Рис. Б.9

попрацюйте в парах

157. Розподіліть між собою групи словосполучень. Спишіть словосполучення своєї групи, розкриваючи дужки. Перевірте одне в одного правильність виконання.

I. Опанувати (науку, наукою), вчитися (рідною мовою, на рідній мові), запобігати (руйнування, руйнуванню), хвилюватися (за сина, про сина), знущатися (з тварини, над твариною), зрадити (країну, країні), враження (від фільму, про фільм), дякувати (батькам, батьків), набувати (досвід, досвіду).

II. Докоряти (сусіда, сусідові), повідомляти (подругу, подрузі), тішитися (з перемоги, перемозі), глибше (за Світязь, Світязя), пробачити (кривдника, кривдникові), дякувати (вчителям, вчителів), опанувати (знаннями, знання), враження (від книги, про книгу), розмовляти (рідною мовою, на рідній мові).

Рис. Б.10

212. З'ясуйте, яке з поданих односкладних речень узагальнено-особове. Відповідь обґрунтуйте.

1. Подаруй мені зустріч ясну... (К. Дрок).
2. Від совісті не втечеш (Нар. творчість).
3. Чого ж так серце жалем пройняло? (Т. Севернюк).
4. Робити з мухи слона (Нар. творчість).

Рис. Б.11

5. Вправи з підручника авторів Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіної, В. І. Новосолової

11 клас

376. Об'єднайтеся в дві групи. Виконайте вибірково-розподільний диктант: перша група запише речення, у яких між підметом і присудком ставиться тире, друга – речення без тире. Здійсніть взаємоперевірку виконаного завдання.

1. Ти вся любов. Ти чистота, довірливість благословенна. 2. Отакі-то коні – сльози на долоні. 3. Мій народ не дим, не горевіз, і я не дам його по брехнях і по кривдах, я не пір'їна в гордих його крилах, я – гнівний меч його, що від Дніпра до зізд! 4. Це наше слово. Жить йому повіки. Народ всевічний. Слово – наш народ. 5. Той Сон – вітрило нації. Той син – безсмертя нації на всі літа і всевіч. 6. Світ в мені і в світі я (З тв. М. Вінграновського).

Рис. Б.12

378. У процесі суперечки один із учнів доводив, що в реченні *Сміливість лицарів слава* не потрібно жодних розділових знаків. Другий наполягав, що після слова «сміливість» потрібно ставити тире: *Сміливість – лицарів слава*. А третій заперечував обом, доводив, що тире має стояти після слова «лицарів»: *Сміливість лицарів – слава*.

Об'єднайтеся по троє, розіграйте полілог, аргументовано презентуйте іншій групі свою позицію й узгодьте спільне бачення проблеми.

Рис. Б.13

369. Підготуйте проект «Найщасливіша та людина, яка подарувала щастя найбільшій кількості людей», запропонуйте власну формулу ошчасливлення інших.

Рис. Б.14

448. Об'єднайтеся в групи. За 5-6 хвилин складіть і запишіть захопливу життєву історію з використанням вставних слів, що виражають задані емоції й почуття. Прочитайте колективні тексти й обговоріть усім класом.

Упевненість, толерантність, задоволення, радість, захват, наснага.

Рис. Б.15

365. Об'єднайтеся в пари, візьміть участь у дискусії: «На добро відповідай добром, а на зло?». Висловлюючи свою думку, уникайте дискримінації думок інших упродовж спілкування.

Рис. Б.16

452. Об'єднайтеся в кілька груп для підготовки проекту «Як правильно розпорядитися часом?». Використайте зміст наведеного матеріалу.

У Всесвіті абсолютно все живе й існує в певному темпі. Ритмічно пульсують зірки й рухаються планети, змінюються пори року, а на зміну дню приходить ніч. Кожна людина теж має внутрішній «біологічний годинник», який відраховує її біоритми. Якщо людина живе за цим годинником, то довго залишатиметься здоровою, повною сил і гарного настрою (з Інтернету).

Рис. Б.17

6. Вправи з підручника О. М. Авраменка

11 клас

6. Подивіться огляд флакона для парфумів (3 хв 7 с) і виконайте завдання.

Флакон для парфумів. Огляд

- A.** Висловіть свої враження від якості рекламного матеріалу, створеного блогером LevaLviv (якість відео, ракурси, мовне оформлення, голос, інтонація). Поміркуйте, на що потрібно звернути увагу блогеру, щоб його відеоматеріал набрав більшу кількість переглядів.
- B.** Напишіть свій уявний огляд флакона (з відео), парфумів або гігієнічного засобу (мило, дезодорант, шампунь, гель для душу, крем тощо). Використайте різні способи ускладнення речень (сім-десять речень).

КУЛЬТУРА СЛОВА

- A.** Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.
Посередіні, понігтя, порядковий, різом, рінковий.
- B.** Розглянувши ілюстрацію, поясніть відмінність між висловами *кидатися в очі* та *владати в очі*. Складіть з ними речення.

Рис. Б.18

6. Прочитайте текст і виконайте завдання.

Липучка чи реп'ях?

В українській термінології, особливо тих галузей, що визначають сучасне життя (комп'ютерна справа, інформаційні технології), переважно використовують англійські запозичення, часто з російським спотворенням, оскільки їх беруть не з мови оригіналу, а з російської. На жаль, російська мова й досі в менталітеті значної частини суспільства залишається посередником між українською та зовнішнім світом. Наприклад, англійське слово *drone* (дослівно — *трутень*, у цьому контексті — безпілотний літальний апарат) чомусь ніхто навіть не перекладає як *джміль* чи *трутень*, хоча цей образ дуже легко запозичити. Або ж слово *velcro*, яке перекладають як *липучка*, можна було б перекласти як *реп'ях*. Це той самий образ і та ж метафора, не російська, а українська. Ця тенденція паралічу власних механізмів словотвору — ознака вмирання мови (За Ю. Шевчуком).

- A.** Перекажіть текст (усно).
- B.** Висловіть свої міркування, як треба називати нові предмети й поняття: запозичувати іншомовні слова, засвоювати російський переклад чи йти шляхом, який запропонував мовознавець Ю. Шевчук (письмово).

Рис. Б.19

Навчальне видання

Вікторія ГЕРМАН
Софія АНДРІЙЧЕНКО

**ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ В СТАРШІЙ ШКОЛІ**

Навчально-методичний посібник

Відповідальний за випуск: *Ольга Кудріна*
Комп'ютерна верстка: *Вероніка Замошнікова*
Редагування: *Вікторія Герман, Марія Прокопенко*

Підписано до друку 27.01.2025.
Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 4,3.
Ум. фарб.-відб. 4,3. Обл.-вид. арк. 3,24.
Тираж 100 пр. Вид. № 14.

Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка
40002. м. Суми, вул. Роменська, 87
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Виготовлювач:
ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.
Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
Серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.